

Analüüs virtuaalvääringute võimaliku tunnustamise ja kasutamise poliitika väljatöötamiseks

Sisukord

1	Analüüsi kokkuvõte	2
2	Analüüs	5
2.1	Virtuaalvääringute erinevad käsitlused	5
2.1.1	Virtuaalvääringute toimimisskeemid	8
2.1.2	Virtuaalvääringute liigid	9
2.2	Plokiahela tehnoloogia	10
2.3	Virtuaalvääringute võimalik positiivne panus ja riskid	12
2.4	Enim kasutatavad virtuaalvääringud ja nende turuosa	13
2.5	Seosed Eestiga	15
2.6	Virtuaalvääringu õiguslik käsitlus	17
3	Võimalikud õiguslikud takistused ja ettepanekud edasiseks	23
4	Analüüsi esitamine arvamuse avaldamiseks	25
Lisa 1	26
Kohtukaasused	26
Euroopa Liidus	26
Eestis	28
Lisa 2	30
EBA hinnangud riskidele	30

1 Analüüsi kokkuvõte

Vabariigi Valitsuse 2015 - 2019. a tegevusprogrammis on ette nähtud virtuaalvaluutade võimaliku tunnustamise ning kasutamise poliitika väljatöötamine. Käesolevas Rahandusministeeriumi poolt väljatöötatud analüüsis vaadatakse lähemalt virtuaalvääringute¹ käsitlemist, kasutamist ja kehtivat regulatsiooni nii Euroopa Liidu kui Eesti kontekstis.

Virtuaalvääringu mõistet ega kasutamise võimalusi ei ole EL tasandil seni õiguslikult reguleeritud. EL liikmesriigid on virtuaalvääringute reguleerimisel lähenenud teadaolevalt väga erinevalt. Mõnedes liikmesriikides on virtuaalvääringud määratletud kas maksevahendina, kaubana (*commodity*), finantsinstrumendina, vm. Enamikes liikmesriikides ei ole aga virtuaalvääringuid selgelt reguleeritud. Analüüsis vaadatakse lähemalt virtuaalvääringute käsitlusi rahvusvaheliste asutuste ja organisatsioonide poolt (Euroopa Keskpang, Euroopa Pangandusjärelevalve Asutus, Rahapesuvastane rakkerühm ehk FATF (*Financial Action Task Force*), OECD, jt). Samuti vaadatakse lähemalt virtuaalvääringute, sh ühe nende kasutatava tehnilise lahenduse, nn ploki ahela tehnoloogia, üldist olemust ning virtuaalrahade kasutamist praktikas. Analüüs ei käsitle samas väga sügavalt virtuaalvääringute tehnoloogilisi lahendusi.

Analüüsis käsitletakse ka virtuaalvääringu õiguslikku klassifitseerimist, uurides kas virtuaalvääringut võiks vaadelda kui raha, valuutat, eset, asja, õigust, kaupa, maksevahendit, e-raha, väärtpaberit või vekslit. Enamus rahvusvahelisi organisatsioone toob välja, et virtuaalvääringuid võib käsitada eelkõige alternatiivse maksevahendina.

Ühtlasi vaadatakse uuringus võimalikke virtuaalvääringute positiivseid külgi ning riske ja kas eksisteerib õiguslikke tõkkeid, mis takistaksid virtuaalvääringute kasutamist.

Peamised õiguslikud küsimused seoses virtuaalvääringutega on seni tõusetunud kahes järgmises valdkonnas:

- a) virtuaalvääringutega seotud tehingute maksustamine;
- b) rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise reeglite kohaldamine virtuaalvääringutega seotud tehingutele.

a) Virtuaalvääringutega seotud tehingute maksustamine.

Üheks olulisemaks küsimuseks seoses virtuaalvääringutega on varasemalt olnud nende tehingute võimalik maksustamine käibemaksuga. Bitcoin'i käibemaksuga maksustamist on põhjalikult arutatud Euroopa kohtus (kohtuasi C-264/14). Selle tulemusena langetatud otsuse kohaselt on traditsioonilise valuuta vahetamine virtuaalvääringu bitcoin ühikute vastu ja vastupidi ning selle eest tasu võtmine käibemaksust vabastatud.

Samuti on selle küsimuse kohta täpsemalt selgitusi andnud Rahandusministeerium ning Maksu- ja Tolliamet. Rahandusministeerium on oma kodulehel käibemaksuseaduse § 16 lõike 2 kohta selgitavas kommentaaris märkinud, et maksuvabastust rakendatakse ka virtuaalvääringuga bitcoin tehtavatele tehingutele, viidates Euroopa Kohtu otsusele kohtuasjas C-264/14.

Samuti on Eestis Maksu- ja Tolliamet andnud oma kodulehel esitanud seisukoha bitcoin'ide maksustamisele tulumaksuga. Selle kohaselt käsitatakse bitcoin'e tulumaksuseaduse (TuMS) § 15 lõike 1 tähenduses varana. Tulumaksuga maksustatakse sellisel juhul vara võõrandamisest, sh vahetamisest, saadud kasu. Kui isiku tegevus bitcoin'idega vastab TuMS § 14 lg 2 sätestatud ettevõtlustulu tingimustele, maksustatakse teenitud tulu ettevõtlustuluna, sh sotsiaalmaksuga.

¹ Virtuaalvääringuid nimetatakse ka virtuaalvaluutaks või virtuaalrahaks (ingl k. *virtual currencies*).

Seega saab tõdeda, et virtuaalvääringutega seotud tehingute maksustamise aspektid on saavutanud suurema õigusselguse ning ei vaja hetkel seaduse tasandil täpsemat reguleerimist.

b) Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise reeglite kohaldamine virtuaalvääringutega seotud tehingutele

Eestis käsitletakse virtuaalvääringsid, konkreetsemalt ühte nendest vääringutest ehk bitcoin'i, alternatiivse maksevahendina. See käsitlus on leidnud kinnitust ka Riigikohtu halduskollegiumi 11.04.2016 otsuses kohtuasjas nr 3-3-1-75-15. Sellest tulenevalt allub ka bitcoini kui alternatiivse maksevahendi teenuse pakkumine (ost, müük ja vahendamine) rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise (RahaPTS) nõuetele. Mh peavad alternatiivse maksevahendi teenuse pakkujad, ehk siis ka bitcoini müüjad/vahetajad teostama teise osapoolle (bitcoini ostja) isikusamasuse tuvastuse. RahaPTS § 15 lõike 8 punkti 1 kohaselt tuleb tuvastada kliendi isikusamasus ärisuhte loomisel ja tehingu tegemisel, kui selle kliendi tehingute väärtus kalendrikuus ületab 1000 eurot või võrdväärset summat muus vääringus. Nimetatud nõudes on Eesti Krüptoraha Liit näinud liigset koormust bitcoinidega kauplejatele. Samas ei loo rahapesu tõkestamise reeglid otseseid takistusi bitcoinidega kauplemisele ning rahvusvaheliselt on erinevates valdkondades tänaseks rahapesu tõkestamise reeglite järgimise nõue juba võrdlemisi tavaline. Samuti on isikusamasuse tuvastamise nõudeid juba lihtsustatud. 15.06.2015 võeti Riigikogus vastu isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediitdiasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seadus, mille RahaPTS § 15 lõike 8 punkti 1 muudatusega kaotati nõue isikusamasuse tuvastamiseks isikuga samas kohas viibides, kuna nimetatud seadusega võimaldatakse isikusamasuse tuvastamist ja kontrollimist edaspidi infotehnoloogiliste vahendite abil.

Euroopa Komisjon tuli 05.07.2016.a välja Euroopa Parlamendi ja nõukogu neljanda rahapesu direktiivi nr 2015/849 (AMLD IV) muutmise direktiivi eelnõuga, milles mh tehakse ettepanek lisada rahapesuvastase direktiivi kohaldamisalasse virtuaalvääringsute vahetamisega tegelevad platvormid ja nn digitaalse rahakoti pakkujad (*custodian wallet providers*), kes peaksid tegutsemiseks taotlema tegevusloa või vastava registreeringu. Nimetatud platvormid ja digitaalse rahakoti pakkujad hakkaksid seega rakendama klientide suhtes hoolsusmeetmeid ning alluksid järelevalvele. Muuhulgas tehakse eelnõus ettepanek defineerida „virtuaalvääringu“ mõiste ja sätestada, et virtuaalvääring on väärtuste digitaalne arvestusühik, mis ei ole emiteeritud keskpanga ega ametiasutuse poolt ja mis ei ole ülekanderaha, kuid mida füüsilised ja juriidilised isikud aktsepteerivad kui maksete teostamise vahendit ning mida saab elektrooniliselt üle kanda, säilitada ja kaubelda.

Rahandusministeeriumis analüüsitakse Euroopa Komisjoni esitatud direktiivi eelnõus esitatud ettepanekuid eraldi täpsemalt.

Arvestades virtuaalvääringsute tehingute olulist piiriülest mõõdet on optimaalne arvestada rahvusvahelisel tasandil toimuvaga, sh eelolevate EL tasandil aset leidvate võimalike muudatustega rahapesu tõkestamise regulatsioonis. Mõistlik on lähemalt analüüsida Euroopa Komisjoni AMLD IV muutmise ettepanekuid ning seejärel otsustada ka täpsema vajaduse üle Eesti kehtiva rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsiooni muutmiseks, et vajadusel täpsustada mh ka sätteid seoses rahapesu tõkestamise reeglite rakendamisega virtuaalvääringsutele.

Kokkuvõttes võib öelda, et põhimõttelisi õiguslikke takistusi, mis virtuaalvääringute kui maksevahendina kasutamise arengut pärsiksid või virtuaalvääringutega tehingute tegemist takistaksid, ei ole hetkel tuvastatud. Lähemalt tuleb veel analüüsida Euroopa Komisjoni AMLD IV muutmise eelnõus esitatud ettepanekuid, et hinnata vajadust Eestis kehtiva rahapesu tõkestamise regulatsiooni muutmiseks ja esitada Vabariigi Valitsusele nende kohta eraldi seisukohad.

2 Analüüs

Käesolevas analüüsis vaadatakse lähemalt virtuaalvääringute, nimetatud ka virtuaalvaluutaks või virtuaalrahaks (*virtual currencies*) käsitlemist, kasutamist ja võimalikku regulatsiooni nii Euroopa Liidu kui Eesti kontekstis. Analüüsis kasutatakse läbiva terminina „virtuaalvääringut“, arvestades Euroopa Keskpanga tõlgendust ingliskeelsele terminile *currency*². Virtuaalvääringute üheks levinumaks alaliigiks on krüptovääringud (*cryptocurrencies*), mis erinevad muudest valdavalt plokiahela tehnoloogial³ põhinevatest virtuaalvääringutest peamiselt selle poolest, et turvalisuse lahendusi ja krüptograafiat (matemaatilisi algoritme) kasutatakse uute vääringu ühikute emiteerimisel.

Analüüsi aluseks on Eesti Reformierakonna, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna ning Isamaa ja Res Publica Liidu Valitsusliidu 2015-2019.a tegevuskavas⁴ ette nähtud virtuaalvaluutade võimaliku tunnustamise ning kasutamise poliitika väljatöötamine. Nimetatud tegevuskava punkti elluviimiseks on Vabariigi Valitsuse 2015-2019.a tegevusprogrammi⁵ punktis 8.68 ette nähtud hiljemalt juuniks 2016 analüüsi ja esialgsete õiguslike ettepanekute väljatöötamine.

Käesolev analüüs keskendub eelkõige virtuaalvääringutele ja selle raames ei analüüsita põhjalikumalt virtuaalvääringute juures kasutatavate tehnoloogiliste lahenduste (näiteks plokiahela tehnoloogia) võimalikke laiemaid virtuaalvääringute temaatika alt väljuvaid tuleviku rakendusvõimalusi.

2.1 Virtuaalvääringute erinevad käsitlused

Virtuaalvääringu mõistet ega kasutamise võimalusi ei ole EL tasandil õiguslikult reguleeritud. EL liikmesriigid on virtuaalvääringute reguleerimisel lähenenud teadaolevalt väga erinevalt. Mõnedes liikmesriikides on virtuaalvääringud määratletud kas maksevahendina, kaubana (*commodity*), finantsinstrumendina, vm. Enamikes liikmesriikides ei ole aga virtuaalvääringuid selgelt reguleeritud. Virtuaalvääringute kasutusulatus laienemise tõttu viimase nelja aasta jooksul on aga nii Euroopa Keskpank kui ka erinevad rahvusvahelised organisatsioonid neid põhjalikumalt analüüsinud. Näiteks Euroopa Keskpank on 2012. aastal⁶ avaldanud virtuaalvääringute skeemide kohta omapoolse aruande ja 2015. aastal⁷ samal teemal jätkuanalüüsi. Rahapesuvastane rakkerühm (inglise keeles *Financial Action Task Force*, edaspidi FATF) on kaardistanud virtuaalvääringuid ning avaldanud kaks raportit, 2015 ja 2014. aastal⁸. Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (inglise keeles *Organization for Economic Co-operation and Development*, edaspidi OECD) avaldas 2014. aastal ühe virtuaalvääringu,

² From a legal perspective, money is anything that is used widely to exchange value in transactions. The term currency is used for “minted” forms of money; nowadays usually taking the form of coins and banknotes. In a more conceptual sense, a (particular) currency refers to the specific form of money that is in general use within a country. Given that VCS are not used widely to Exchange value, they are not legally money, and – in the absence of minted versions – they are not currency either, and no virtual currency is a currency.

³ Plokiahela tehnoloogiat selgitatakse lähemalt peatükis 1.2.

⁴ https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/re_sde_ja_irl_valitsusliidu_lepe.pdf

⁵ <https://valitsus.ee/et/valitsuse-tegevusprogramm>

⁶ Virtual currency schemes, 2012 -

<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>

⁷ Virtual currency schemes – a further analysis, 2015 -

<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>

⁸ 2015 Guidance for risk-based approach. VIRTUAL CURRENCIES - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Guidance-RBA-Virtual-Currencies.pdf>,

2014, Virtual Currencies Key Definitions and Potential AML/CFT Risks - <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf>

bitcoini⁹ kohta omapoolse tööpaberi¹⁰. Euroopa Pangandusjärelevalve Asutus (edaspidi EBA) avaldas 2014. aastal omapoolse arvamuse¹¹ virtuaalvääringute kohta, mis järgnes 2013. aastal ilmunud tarbijahoiatusele¹². Käesolev analüüs tugineb muuhulgas eelpoolnimetatud Euroopa Keskpanka, FATF ja OECD uuringutele ning arvamustele.

Virtuaalvääringute definitsioone on erinevaid ja nende määratlus varieerub tulenevalt kontekstist ning eesmärgist. Erinevad asutused lähtuvad näiteks kas maksustamise, turuosaliste registreerimise või litsentseerimise ja rahapesu ning terrorismi rahastamise tõkestamise eesmärgist. Virtuaalvääringute käsitlemisest mõnedes erinevates riikides (Kanada, Hiina, Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia, Venemaa, Singapur, Šveits, Suurbritannia, USA) on esitanud ülevaatliku kokkuvõtte FATF oma 2015.a juunis välja antud riskipõhise lähenemise juhendis¹³. Järgnevalt on välja toodud Euroopa Keskpanka, FATF ja Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse virtuaalvääringute definitsioonid, mis kõik põhinevad maksevahendi funktsioonil, kuna virtuaalvääringul ei ole muud praktilise kasutamise võimalust. EL nõukogu 3. mai 1998.a määrus (EÜ) nr 974/98 euro kasutuselevõtu kohta sätestab euroala ametlikult käibivaks või seaduslikuks maksevahendiks euro mündid ja paberraha,¹⁴ mistõttu ükski eelnimetatud definitsioon ei pea virtuaalvääringut ametlikult käibivaks vääringuks (rahaks).

Euroopa Keskpanka definitsioon¹⁵

Virtuaalvääring on mingi konkreetse väärtuse digitaalne esitus, mida ei ole emiteerinud selleks õigust omav keskpank või krediitiasutus ja e-raha asutus, kuid mida mõnel juhul võib kasutada alternatiivse maksevahendina.

Virtual currency can be defined as a digital representation of value, not issued by a central bank, credit institution or e-money institution, which, in some circumstances, can be used as an alternative to money.

Rahapesuvastase rakkerühma FATF käsitlus¹⁶

Virtuaalvääring on mingi konkreetse väärtuse digitaalne esitus, millega saab digitaalselt kaubelda ja mis omab järgmisi omadusi: (1) vahetusvahend ja/või (2) arvestusühik ja/või (3) väärtuse säilitamise vahend, kuid mis ei ole ametlikult käibiv maksevahend üheski jurisdiktsioonis. Virtuaalvääringut ei emiteeri ega taga ükski jurisdiktsioon ja see täidab eelnimetatud omadusi ainult virtuaalvääringu kasutajaskonna vahelisel kokkuleppel. Virtuaalvääring erineb ametlikult käibivast maksevahendist, nagu mündid ja paberraha, mille riik on kuulutanud ametlikult käibivaks maksevahendiks ning mida peab aktsepteerima kõikide tehingute puhul. Virtuaalvääring ei ole e-raha (vaata punkti 1.2).

⁹ Antud dokumendis tähistatakse suure algustähega Bitcoin kui süsteem/platvorm ning väikese algustähega bitcoin kui vääringühik

¹⁰ 2014, *The Bitcoin Question*, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 37 - <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-markets/The-Bitcoin-Question-2014.pdf>.

¹¹ 2014, EBA Opinion on 'virtual currencies' - <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/657547/EBA-Op-2014-08+Opinion+on+Virtual+Currencies.pdf>

¹² 2013, Warning to consumers on virtual currencies - <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/598344/EBA+Warning+on+Virtual+Currencies.pdf>

¹³ 2015 Guidance for risk-based approach. *VIRTUAL CURRENCIES*, lk 15-22, <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Guidance-RBA-Virtual-Currencies.pdf>

¹⁴ COUNCIL REGULATION (EC) No 974/98 of 3 May 1998 on the introduction of the euro <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1998:139:0001:0005:EN:PDF>

¹⁵ 2015 Virtual currency schemes – a further analysis, lk 25.

¹⁶ 2015 Guidance for risk-based approach. *VIRTUAL CURRENCIES*, lk 26.

Virtual currency is a digital representation of value that can be digitally traded and functions as (1) a medium of exchange; and/or (2) a unit of account; and/or (3) a store of value, but does not have legal tender status in any jurisdiction. It is not issued nor guaranteed by any jurisdiction, and fulfils the above functions only by agreement within the community of users of the virtual currency. Virtual currency is distinguished from fiat currency (a.k.a. "real currency," "real money," or "national currency"), which is the coin and paper money of a country that is designated as its legal tender; circulates; and is customarily used and accepted as a medium of exchange in the issuing country. It is distinct from e-money.

Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse käsitus¹⁷

Virtuaalvääring on teatud reguleerimata rahalise väärtuse digitaalne esitus, mida ei emiteeri ega taga keskpang ja mida saab kasutada maksevahendina.

Virtual currencies are defined as a digital representation of value that is neither issued by a central bank or public authority nor necessarily attached to a Fiat currency, but is used by natural or legal persons as a means of exchange and can be transferred, stored or traded electronically.

Eesti

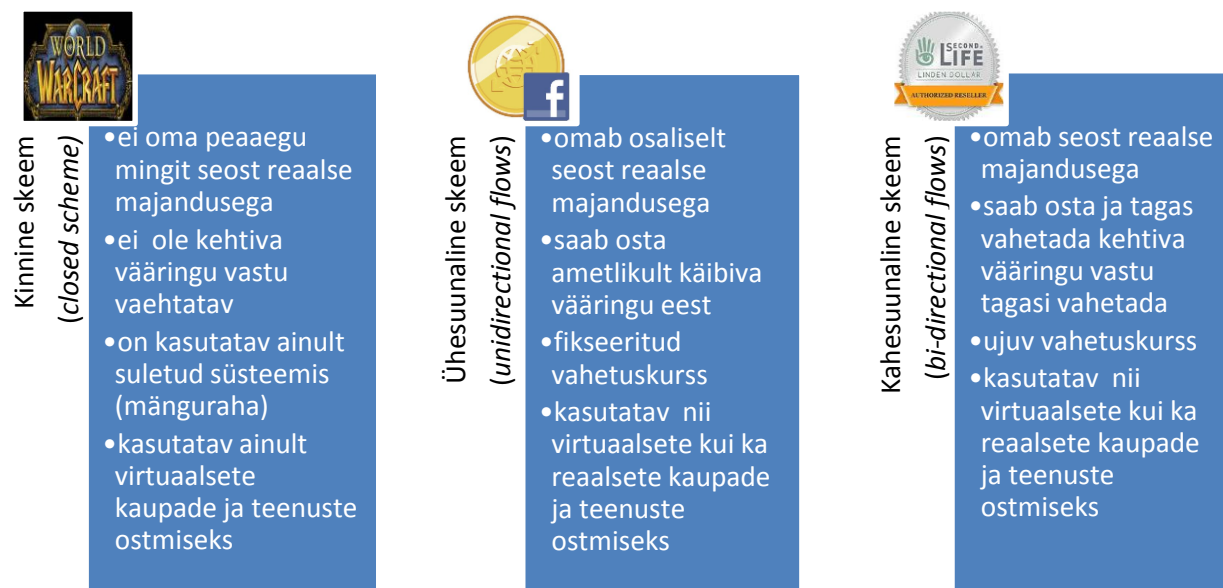
Eestis ei ole virtuaalvääringul eraldi definitsiooni ja seda ei ole seadusandluse tasemel otseselt määratletud. Riigikohtu halduskolleegiumi poolt on haldusasja nr 3-3-1-75-15 raames antud mh hinnang bitcoin'ile (vt lisa 1). Nimetatud kohtuasjas mitme ametiasutuse poolt avaldatud arvamuse kohaselt on virtuaalvääringul bitcoin alternatiivse maksevahendi tunnused rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse (RahaPTS) tähenduses. Ennekõike on bitcoin käsitletav lepingulise vääringuna. Seda saab kasutada lepingupoolte vaheliste rahaliste kohustuste täitmisel (võlaõigusseaduse § 91). Rahalist kohustust saab virtuaalvääringus täita aga ainult juhul, kui pooled on selge sõnaga lepingus selliselt kokku leppinud. Võlaõigusseaduse § 93 lõige 1 sätestab, et rahalise kohustuse täitmiseks makstav raha peab olema tasumise ajal kehtiv riigis, mille vääringus makse tehakse.

Euroopa Kohtu otsuse tõlkes ja Eesti Riigikohtu halduskolleegiumi kohtuotsuses on kasutatud mõisteid virtuaalvaluuta ja virtuaalraha. Käesolev analüüs kasutab aga mõistet vääring ja seda põhjusel, et käesoleval hetkel ei saa sellist liiki virtuaalset esitlusvormi pidada ametlikult käibivaks vääringuks (rahaks).

¹⁷ 2014, EBA Opinion on 'virtual currencies', lk 11.

<https://www.eba.europa.eu/documents/10180/657547/EBA-Op-2014-08+Opinion+on+Virtual+Currencies.pdf>

2.1.1 Virtuaalväeringute toimimisskeemid

Joonis 1. Virtuaalväeringute kolm toimimisskeemi.

Allikas: Euroopa Keskpang¹⁸, Rahandusministeerium

Joonis 1 illustreerib kolme põhilist virtuaalväeringute toimimisskeemi. Toimimise all mõistetakse seost reaalse majandusega, virtuaalväeringute ametlikult käibiva väeringu vastu tagasivahetatavust ja kasutamise võimalusi.

Kinnise skeemi mudel

Sellist liiki toimimisskeem ei oma peaaegu mingit seost reaalse majandusega. Nimetatakse ka „mänguraha“ või kogukonna skeemiks. Kasutajad peavad tavaliselt maksma liitumistasu ja mängus teenivad/võidetud virtuaalset väeringut. Teenitud virtuaalset väeringut saab kulutada ostes samas kogukonnas pakutavaid virtuaalseid kaupu ja teenuseid. Põhimõtteliselt ei tohiks olla võimalik teenitud/võidetud virtuaalväeringut väljaspool mängukeskkonda või virtuaalset kogukonda kasutada. Näiteks virtuaalväering World of Warcraft (WoW) Gold.

Ühesuunalise skeemi mudel

Omab vähest seost reaalse majandusega. Virtuaalväeringut saab ametlikult käibiva väeringu eest vahetuskursi alusel osta. Sellises süsteemis kasutatavat virtuaalväeringut ei saa ametlikult käibiva väeringu vastu tagasi vahetada. Konverteerimise tingimused, sh vahetuskursi on kehtestanud virtuaalskeemi omanik. Virtuaalväeringu eest saab osta ainult virtuaalseid kaupu ja teenuseid. Mõned süsteemid võivad lubada virtuaalväeringut kasutada reaalsete kaupade ja teenuste ostmisel. Näiteks Facebook Credits (FB).

Kahesuunalise skeemi mudel

Omab seost reaalse majandusega ja on nõ avatud skeem. Kasutajad saavad osta ja müüa virtuaalväeringut vahetusplatvormide vahendusel seal kehtiva hetke vahetuskursi alusel ametlikult käibiva väeringu vastu ja ka tagasi vahetada. Selline virtuaalväering on sarnane mis tahes muu konverteeritava väeringuga. Virtuaalväeringu eest saab osta nii virtuaalseid kui ka reaalseid kaupu ja teenuseid. Näiteks Linden Dollar (L\$) ja bitcoin.

¹⁸ Virtual currency schemes – a further analysis, 2015 -

<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>

2.1.2 Virtuaalväeringute liigid

Virtuaalväeringu emiteerimise e väljastamise ja haldamise ärimudelist lähtuvalt võib eristada kahte liiki virtuaalväeringuid – tsentraliseeritud ja detsentraliseeritud virtuaalväeringud¹⁹. Mõningatel juhtudel, kus virtuaalväeringu emiteerimisele eelneb „kaevandustegevus“²⁰, ei ole vahe nii selge. Näiteks virtuaalväering Mastercoin, kus puudub keskne osapool, kuid üks keskne osapool Mastercoin Foundation saab igalt emiteeritud virtuaalväeringuga tehtud tehingult kokkulepitud tasu (% tehingu suuruselt). Seetõttu ei saa Mastercoin-i otseselt liigitada puhtalt tsentraliseeritud või detsentraliseeritud virtuaalväeringuks²¹.

Tsentraliseeritud väering

•Emissioon

- emiteerib keskne osapool
- emissiooni suurus reguleerib keskne osapool

•Skeemi haldamine

- haldab keskne osapool ja kontrollib kogu süsteemi
- kehtestab kasutamise reeglid
- hoiab ja haldab pearaamatut

•Kasutamine/ülekandmine

- omab väeringu lunastamise kohustust (sh käibelt tagasi kutsuda)
- vahetuskurss võib olla nii ujuv kui ka fikseeritud, mille otsustab keskne osapool
- põhineb kogukonna usaldusel keske osapoole vastu

Detsentraliseeritud väering sh krüptoraha

•Emissioon

- osalejad ise osalevad emissioonis (Bitcoin puhul kaevandajad)
- emissioonile seab piiri tehnoloogia

•Skeemi haldamine

- hajus süsteem
- puudub keskne osapool
- pearaamatut peavad süsteemis osalejad ise (Bitcoin puhul kaevandajad)

•Kasutamine/ülekandmine

- avatud lähtekoodiga, matemaatikal põhinev peer-to-peer virtuaalne väering
- makseid algatatakse privaat- ja avaliku võtme edastamisega kogukonna liikmetele
- kaevandajad kontrollivad ja kinnitavad väeringu omandi ülemineku ja genereerivad uue plokiahela, mis lisatakse üldisesse plokiahelasse
- plokiahelas on info väeringu omaniku kohta, kes on õigustatud seda kasutama
- Osapooled usaldavad matemaatikal põhinevat hajutatud konsensuse saavutamise algoritmi

Joonis 2. Virtuaalväeringute liigid. Allikas: Euroopa Keskpank²², FATF²³ ja Rahandusministeerium

FATF on tsentraliseeritud väeringutena nimetanud²⁴: E-gold, Liberty Reserve (USD/EUR), Second Life “Linden dollars”, PerfectMoney; WebMoney “WM units” ja World of Warcraft gold-i.

¹⁹ Ibid, lk 9

²⁰ Protsess, mille käigus toimub plokiahela ühes tehinguteplakis olevate virtuaalväeringu (näit bitcoin) maksete kontrollimine, valideerimine ja kinnitamine. Selle tulemusel vahetavad olemasolevad virtuaalväeringud omanikku ja süsteemi tööhoidjatele (nn kaevandajatele) lastakse tasuks ringlusesse uusi virtuaalväeringuid.

²¹ Ibid

²² Ibid

²³ 2015 Guidance for risk-based approach. VIRTUAL CURRENCIES <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Guidance-RBA-Virtual-Currencies.pdf>

²⁴ Ibid

Detsentraliseeritud vääringuteks on FATF aga tehingu kinnituse ja plokiahelasse sisestamise hetkest lähtuvalt nimetanud²⁵: Bitcoin-i; Litecoin-i; ja Ripple-it. Nii FATF-i kui ka Euroopa Keskpanga käsitluse järgi on krüptovääring üks detsentraliseeritud vääringu alaliike, mille põhilised tunnused on:

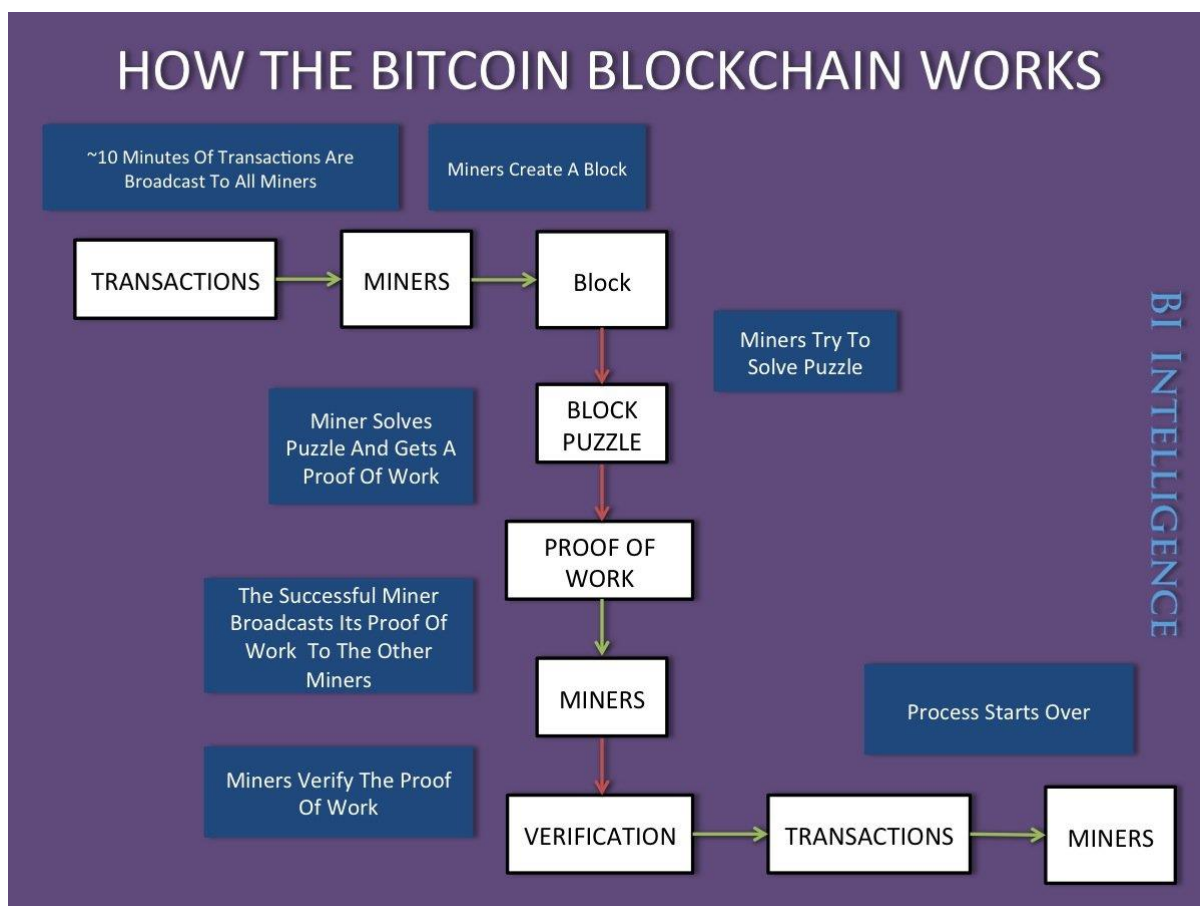
- matemaatikal põhinev detsentraliseeritud vääring;
- kasutab krüptograafial põhinevat turvalahendusi (avalik võti, privaatvõti ja tehingu allkirjastamine);
- süsteemis osalejad ise peavad pearaamatut.

2.2 Plokiahela tehnoloogia

Kõige suuremat turuosa omab virtuaalvääringute seas Bitcoin, mis kasutab detsentraliseeritud tehnilise lahendusena plokiahela tehnoloogiat (*block-chain technology*). Käesolev analüüs ei keskendu plokiahela tehnoloogia detailsele kirjeldamisele, vaid keskendub detsentraliseeritud virtuaalvääringu Bitcoin poolt kasutatava plokiahela tehnoloogia põhimõtete selgitamisele.

Lihtsustatult tähendab plokiahela tehnoloogia, et kõigi bitcoin-iga tehtud tehingute kohta luuakse bitcoin-i omanike avalikke- ning privaatvõtmeid kasutades unikaalsed info koodid (nn *hash*), mis salvestatakse ja ühendatakse regulaarselt (kuus korda tunnis) infoplokkideks. Infoplokid omakorda ühendatakse eelnevate plokkidega seonduvateks ahelateks. Infoplokid jagatakse avalikult üle interneti, ehk tegemist on arvutite vahel jagatud nn avaliku pearaamatuga (*distributed ledger*), kus kajastatakse kõik tehtud kanded. Näiteks kaevandajatel, skeemi/süsteemi haldajatel on võimalus pidevalt kontrollida plokiahelas sisalduvate tehingute kohta salvestatud info õigsust, mis teeb juba toimunud tehingute kohta käiva infoga manipuleerimise äärmiselt keeruliseks. Iga kanne, mis pearaamatus tehakse peab sisaldama viidet eelmisele kandeale. Detsentraliseeritud võrgustikus asuvad kaevandajate arvutid kontrollivad pearaamatu kandeid ja kui need on õiged, siis pearaamatus ka vastav kanne teostatakse. Informatsioon liigub plokkidena ja liidetakse iga ploki otsa, mis kokkuvõttes moodustabki ühe pika plokiahela. Kogu plokiahela jada on avalik ning kõik tehingud kontrollitakse plokiahelas oleva info vastu.

²⁵ Ibid

Joonis 1. Bitcoin-i ploki ahela lihtsustatud skeem²⁶

Plokkide moodustamine, kontrollimine ja kinnitamine on kaevandajate töö, kes saavad kogu süsteemi ülevõtmise eest tasu läbi emiteeritavate bitcoin-ide. Praegu on „auhinnaks“ 25 BTCd/10min ja tulevikus, aastal 2140 näiteks 0,000000001 BTCd/10min²⁷. Seega auhinnatasu aastatega kahaneb, keskmiselt iga 4 aasta tagant poole võrra. Seetõttu tulevikus on plaan katta kulud ja kaevandajaid motiveerida teenustasudest saadava tuluga. Iga ploki moodustamiseks lahendatakse matemaatilisi probleeme, selleks kulub arvutil keskmiselt 10 minutit. Ülesanded muutuvad arvutusressursi kasvamisega/kahanemisega keerulisemaks/lihtsamaks. Ülesande keerukus on isereguleeruv ja muutub umbes iga 2 nädala tagant. Kuna kaevandamine vajab üha enam infotehnoloogilist ressursi, investeerivad kaevandajad oma arvutite jõudluse suurendamist üha enam oma arvutitesse ning nõ „tavaarvutitega“ ei ole kaevandamine enam võimalik. Kaevandaja, kelle arvuti suudab ülesande kõige kiiremini lahendada, kinnitab tehingute ploki, moodustab kõige pikema plokkide jada ning saab vaevatasuks X arvu bitcoin-e. Järgneva ploki arvutamisel toimub kõik samamoodi. Kaevandajaid on üle maailma ja ei ole võimalik ette prognoosida, kes saab kõige kiiremini valmis järgneva tehingute ploki kinnitamiseks vajamineva ülesande. Seetõttu hinnatakse, et petturlitel on keeruline ploki ahela põhistsüsteemi ohustada.

Ploki ahela tehnoloogial põhineva süsteemi toimimise ja turvalisuse tagamine on iga kaevandaja eesmärk, sest nad saavad selle eest pikaajaliselt suuremat tasu, kui ohustades süsteemi tööd. Kõik kaevandajad üle maailma kontrollivad, et iga bitcoin-iga tehtud tehing jõuaks õige saajani ning oleks korrektne. See tagab, et keegi ei saa omavoliliselt bitcoin-e nõ kõrvale kantida või pettusega lihtsalt

²⁶ <https://cryptocointalk.com/topic/4435-business-insider-bitcoin-how-it-works-and-why-it-could-fundamentally-change-how-companies-and-individuals-handle-payments/>

²⁷ Asse Sauga, ettekanne, Rahandusministeerium, 2.veebruar 2016.a, Sissejuhatus Krüptorahandusse.

tagasi kutsuda. Plokiahelasse kaevandajate poolne kontrollimehhanism tagab ka emissiooni üle kontrolli ja bitcoin-ide toepeltemiteerimise ning kasutamise. Kokkuvõttes on tegemist osaliste vahelise süsteemiga (peer to peer -P2P süsteem), mis põhineb kaevandajate vahelisel usaldusel ning kontrollil.

Plokiahela tehnoloogias nähakse juba üha enam potentsiaalseid kasutusvõimalusi ka väljaspool virtuaalvääringute valdkonda, arvestades selle erinevaid võimalusi innovaatilise tehnilise lahendusena (vt lähemalt peatükist 1.5.).

2.3 Virtuaalvääringute võimalik positiivne panus ja riskid

Euroopa Parlament on oma 26.05.2016.a virtuaalvääringuid käsitlevas resolutsioonis²⁸ välja toonud võimaliku positiivse panuse, mida virtuaalvääringud võivad nende hinnangul anda kodanike heaolusse ja majanduse, sh finantsspektori arengusse. Järgnevalt on välja toodud sealt mõningad aspektid virtuaalvääringute kohta:

- a) nad vähendavad maksete ja eriti piiriüleste rahaülekannete puhul tehingu- ja tegevuskulusid – väga võimalik, et märgatavalt alla 1 % taseme, samal ajal kui võrgumaksüsteemide puhul on need traditsiooniliselt 2–4 % ning piiriüleste rahaülekannete puhul keskmiselt enam kui 7 % –, vähendades nii optimistlike hinnangute kohaselt rahaülekannete ülemaailmseid kogukulusid potentsiaalselt kuni 20 miljardi euro võrra;
- b) nad vähendavad üldisemalt rahastamisele juurdepääsu kulusid, ka traditsioonilise pangakonto puudumise korral. Näiteks finantstehingute kulusid on detsentraliseeritud süsteemis ilma pankade vahendusega võimalik hoida madalamatena;
- c) nad parandavad tänu plokiahela tehnoloogia (resolutsioonis laiem väljend - Distributed Ledger Technology, ehk DLT) olemuslikult detsentraliseeritud ülesehitusele – see võib jätkata usaldusväärset toimimist isegi siis, kui võrgu mingites osades esineb häireid või neid on häkitud – maksesüsteemide töökindlust ja sõltuvalt konkreetse süsteemi struktuurist ka nende kiirust, samuti kauplemist kaupade ja teenustega;
- d) nad võimaldavad süsteeme, mis ühendavad endas kasutusmugavuse, madalad tehingu- ja tegevuskulud ning kõrge privaatsuse taseme, kuid ilma täieliku anonüümsuseta, nii et seadusevastase tegevuse korral on tehingud teataval määral jälgitavad ning üldist läbipaistvust on turuosaliste jaoks võimalik suurendada;
- e) selliste süsteemide kasutamine turvaliste ja üksikisikute privaatsust austavate internetipõhiste mikromaksüsteemide arendamiseks võib teoreetiliselt välja vahetada mõned olemasolevad internetipõhised ettevõtlusmudelid, mis kujutavad endast märkimisväärset probleemi privaatsuse kaitse seisukohast;
- f) nad võimaldavad potentsiaalselt ühendada ühte turvalisse ja kasutajasõbralikku rakendusse eri liiki traditsioonilised ja uuenduslikud maksemehhanismid alates krediitkaartidest kuni mobiilsete lahendusteni ning see võib edendada Euroopas e-kaubanduse teatavaid aspekte ja tugevdada ühtset turgu.

Ühtlasi täheldab Euroopa Parlament oma resolutsioonis, et DLT süsteemide võime kiirendada, detsentraliseerida, automatiseerida ja standardiseerida andmepõhiseid protsesse odavama hinnaga võib põhjalikult muuta varade ülekandmise ja arvepidamise viise, avaldades mõju nii era- kui ka avalikule sektorile.

Samas juhitakse Euroopa Parlamendi resolutsioonis ühtlasi tähelepanu riskidele, mida tuleb Euroopa Parlamendi hinnangul virtuaalvääringute süsteemide usaldusväärsuse suurendamiseks nõuetekohaselt käsitleda:

- a) mõnede DLT rakenduste (nt Bitcoin) puhul puuduvad paindlikud, töökindlad ja usaldusväärsed juhtimisstruktuurid või selliste struktuuride määratlused, mis tekitab ebakindlust ja probleeme tarbijate või laiemalt kasutajate kaitsega, eelkõige olukordades, mida algse tarkvara arendajad ei ole osanud ette näha;

²⁸ Euroopa Parlamendi 26. mai 2016. aasta resolutsioon virtuaalvääringute kohta (2016/2007(INI))
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0228+0+DOC+XML+V0//EN>

b) virtuaalvääringud on äärmiselt volatiilsed ja finantsmullide potentsiaal on kõrge, samuti puuduvad traditsioonilised regulatiivse kontrolli vormid, tagatised ja kaitsemeetmed ning tarbijate jaoks on need äärmiselt problemaatilised küsimused;

c) reguleerijate võimekus uue tehnoloogia valdkonnas on mõnikord piiratud, mistõttu võib olla keeruline kehtestada õigeaegselt asjakohaseid tagatisi, mille abil kindlustada DLT rakenduste nõuetekohane ja usaldusväärne toimimine enne või hiljemalt siis, kui nad muutuvad nii suureks, et nad on süsteemselt olulised;

d) uusi DLT rakendusi ümbritseb õiguslik ebakindlus;

e) virtuaalvääringute käigushoidmine on energiamahukas. Ühendkuningriigi valitsusasutuse juhtiva teadusnõuniku DLTsid käsitleva aruande kohaselt tarbib Bitcoin energiat hinnanguliselt üle 1 GW, nii et vaja on investeerida tehingute tõhusamate kontrollimehhanismide edendamisse ja sellealasesse teadustegevusse;

f) puudub piisavalt läbipaistev ja lihtsalt juurdepääsetav tehniline dokumentatsioon konkreetsete virtuaalvääringute ja teiste DLT süsteemide toimimise kohta;

g) virtuaalvääringutega seonduvad tuletistinstrumendid, arvestades virtuaalvääringute omaduste kehva mõistmisega, võivad potentsiaalselt mõjutada finantsstabiilsust ebastabiilsuse suunas;

h) pikas perspektiivis on võimalik, et kui virtuaalvääringute erasüsteemid võetaks ametlike vääringute alternatiivina laialdaselt kasutusele, võib see piirata rahanduspoliitika tulemuslikkust;

i) eksisteerivad ka musta turu tehingute, rahapesu, terrorismi rahastamise, maksupettuse, maksudest kõrvalehoidumise ja muu kriminaalse tegevuse võimalused, kuna mõned virtuaalvääringute teenused pakuvad „pseudonüümi“ kasutamise ja „virtuaalvääringute teenuste miksimise“ võimalust ning mõned virtuaalvääringud on olemuselt detsentraliseeritud (siiski tuleks silmas pidada, et sularahatehingute jälgitavus on enamasti veel palju halvem).

Rahapesu andmebüroo juhib käesoleva analüüsi kohta Rahandusministeeriumile esitatud tagasisides tähelepanu sellele, et krüptorahade „juurdetootmine“ kaevandamise kaudu muutub ajas iga ringiga töö- ja energiamahukamaks ning kunagi tuleb arengus hetk, kus kaevurid veenduvad edasise pingutamise mõttetuses ning valivad endale kasulikuma tee mängust lahkuda. Kui ei leita enam nn kaevurite motiveerimiseks vahendeid (see võib olla seotud ka bitcoini turuhinnaga FIAT valuutade suhtes st energiakulu ületab saadava tulu tasuks saadud bitcoinide väärtusega võrreldes) ei pruugi tehingute toimumine enam rohkem toimida, sest neid ei kinnitata plokiahela lahendamisega. Samuti juhib Rahapesu andmebüroo tähelepanu, et virtuaalvääringud, kui suhtelist anonüümsust pakkuvad maksevahendid on ahvatlevad kriminaalringkondadele, sh terrorismi rahastajatele.

Virtuaalvääringutega kaasnevaid riske on oma 04.07.2014.a virtuaalvääringuid käsitlevas seisukohas põhjalikult hinnanud ka Euroopa Pangandusjärelevalve Asutus, kelle riskide hinnangud on esitatud käesoleva analüüsi lisas 2. Nimetatud hinnangus on vaadatud riske erinevate kategooriate lõikes – virtuaalvääringute kasutajad, mittekasutajatest turuosaliselised, (finants)kuritegevus, maksesüsteemid ja regulaatorid. Täpsemad selgitused erinevatele hinnatud riskidele on kättesaadavad Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse 04.07.2014.a seisukohast²⁹.

Samuti avaldas Euroopa Pangandusjärelevalve Asutus 12.12.2013 välja tarbijatele suunatud hoiatuse, kus kirjeldas võimalikke ohte, mis kaasnevad tarbijatele virtuaalvääringute hoidmisega ja nendega tehingute tegemisega³⁰.

2.4 Enim kasutatavad virtuaalvääringud ja nende turuosa

Ametlikku statistikat virtuaalvääringute kohta on raske leida. Euroopa Keskpank ega ka muu rahvusvaheline organisatsioon vastavat statistikat ühtsel meetodikal ei kogu. Käesolevas analüüsis tuginetakse turu enda poolt kogutavale ja avaldatavale statistikale.

²⁹ 2014, EBA Opinion on 'virtual currencies' <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/657547/EBA-Op-2014-08+Opinion+on+Virtual+Currencies.pdf>

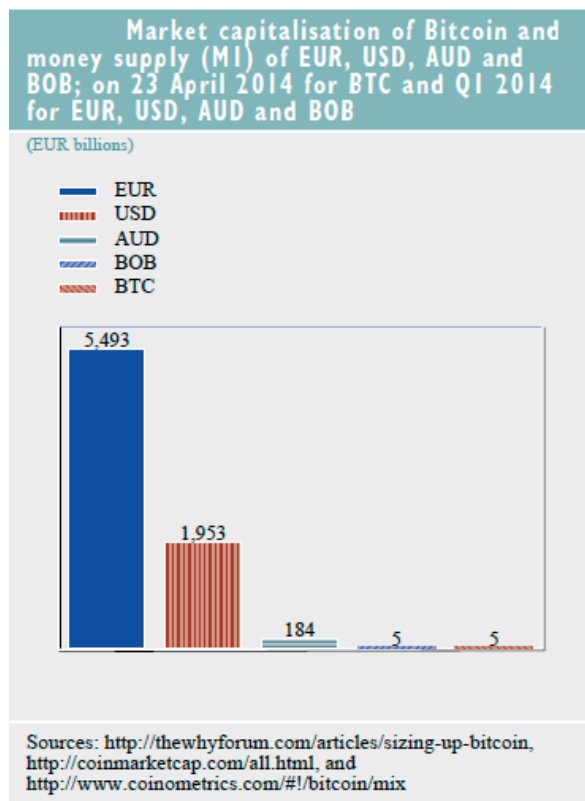
³⁰ https://www.eba.europa.eu/documents/10180/598420/EBA_2013_01030000_ET_TRA.pdf

Virtuaal- vääring	Turu- kapitalisatsioon		Hetkehind		Pakkumine		Kauplemise maht (24h)	
	(EUR miljonites)		(EUR)		(emiteeritud ühikute arv)		(EUR)	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
 Bitcoin	2,674	6,121	193.39	394.59	13,828,700	15,512,275	12,702,120	45,782,955
 Ethereum	-	672	-	8.43	-	79,758,400	-	15,383,490
 Ripple	392	192	0.01	0.006	31,908,551,587	34,868,679,462	550,623	403,782
 Litecoin	56	149	1.53	3.27	36,397,554	45,661,601	967,530	826,386

Tabel 1. Ülevaade suurimatest virtuaalväeringutest 12.02.2015 ja 06.05.2016. Allikas: <https://coinmarketcap.com/#EUR>

Analüüsi koostamise ajal eksisteeris maailmas ligikaudu 760 erinevat virtuaalväeringut kogumahuga ligikaudu 9 miljardit USD. Aasta varem olid vastavad näitajad 500 erinevat virtuaalväeringut kogumahuga 3,3 miljardit EUR. Bitcoin-i turuosa oli 2016.a juuni seisuga ligikaudu 80%³¹. Teised väeringud on oluliselt väiksema turuosaga.

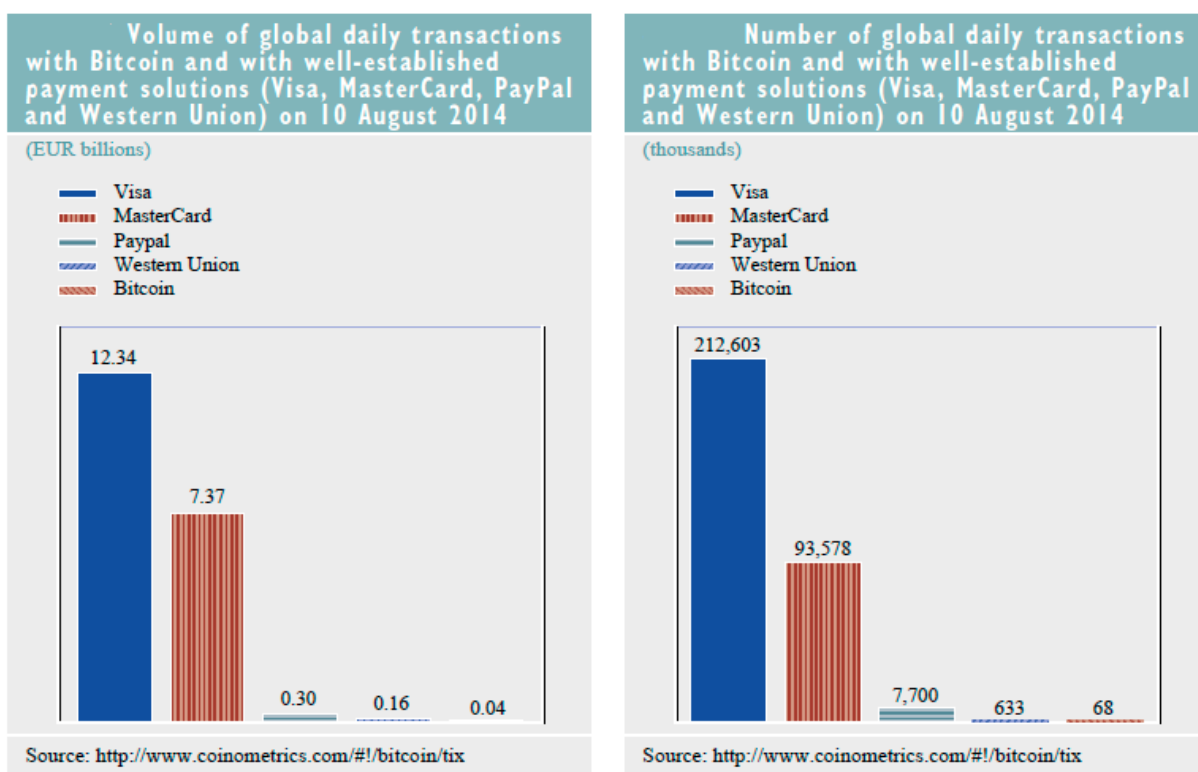
Euroopa Keskpank võrdles oma 2015. aasta veebruaris avaldatud virtuaalväeringute jätkuanalüüsis virtuaalväeringu Bitcoin (BTC) kasutamisel rahapakkumisega M1 (sularaha väljaspool pankasid ja nõudmiseni hoiused). Allolev joonis 3 illustreerib Bitcoin-i marginaalset osatähtsust võrreldes emiteeritud ametlikult käibivate väeringutega EUR ja USD. Sama analüüsi kohaselt ei kasutata bitcoin-e kaupade ja teenuste eest maksmisel vaid põhiliselt tehakse spekulatiivseid tehinguid vahetusplatvormide kaudu. Näiteks, ainult 9% bitcoin-idest kaubeldakse EUR vastu, kui samas 25% USD vastu. Esikolmikusse ulatub ka Hiina jüaan (31% Bitcoin-i tehingutest). Bitcoin-i vahetuskurss on väga volatiilne ja võib näiteks 24h jooksul oluliselt vastassuunas liikuda.

³¹ <http://coinmarketcap.com/>

Joonis 3. Emiteeritud virtuaalväringu Bitcoin suhe rahapakkumisesse M1 (vasak joonis) ja Bitcoin-i hind ajavahemikul 2012-2014 (USD) (parempoolne joonis).

Võrreldes Bitcoin-i teiste makseinstrumentidega, nagu näiteks kaardimaksed (MasterCard, Visa) ja makselahendus PayPal või rahaülekandesüsteem Western Union, on Bitcoin-i osakaal marginaalne. Joonis 4 illustreerib, et Bitcoin kui maksevahendit võrreldes VISA, MasterCard maksekaartide ja PayPal ning Western Union-iga peaaegu maailmas ei kasutatagi. Euroopa Keskpanka 2015. aasta virtuaalväringute jätkuanalüüsi kohaselt ei ole reaalsete kaupade ja teenuste eest bitcoin-ides maksmine veel väga levinud. Ligikaudu iga kolmas kauplemisettevõtte 10 000-st aktsepteerib bitcoin-e³². Enamik neist kauplejatest tegelevad arvuti riist- ja tarkvaraga, mis on seotud Bitcoin-i endaga. On aga ka väiksemaid piirkondi, kus bitcoine aktsepteerivate ettevõtete osakaal on väga kõrge. Näiteks Arnhem Bitcoin City Hollandis³³. Üha enam e-kaubanduse ettevõtteid on samas aktsepteerimas bitcoin-e, sealhulgas üks maailma suurim *online* reisibüroo Expedia.

Joonis 4. Maksekaartide ja teiste maksevõimaluste kasutamise võrdlus Bitcoin-idega. Tehingute käive EUR (vasak joonis) ja arv (parempoolne joonis) seisuga 10.august 2014.

2.5 Seosed Eestiga

Tallinnas asub Baltimaade esimene sularahaautomaat bitcoinide ostmiseks (valuutavahetuspunktis Spotex). Bitcoine sularahaks vahetada ei ole antud automaadis võimalik, küll aga on seda võimalik teha kõrvalasuva letiteenindaja kaudu. Ühtlasi on võimalik Tallinnas 20 kohas (kohvikud, toidukohad,

³² Euroopa Keskpank, 2015 Virtual currency schemes – a further analysis, lk 16.

³³ <http://www.arnhembitcoinstad.nl/>

autode tehnölevaatuse punkt, hambaravi, jm) tasuta erinevate teenuste ning kaupade eest bitcoinidega (vt coinmap.org³⁴)

Eraldi väljatoomist väärrib plokiahela tehnoloogia rakendamine väljaspool virtuaalvääringute kasutusvaldkonda. Mitmed Eestis tegutsevad või Eesti päritoluga ettevõtted on rajanud oma tooted või teenused plokiahela tehnoloogiale. Alltoodud on välja toodud mõned näited Eestist plokiahela tehnoloogia eduka kasutuselevõtu kohta väljaspool virtuaalvääringuid.

Funderbeam – kauplemisplatvorm

Eesti idufirma Funderbeam pakub maailma esimest kasvukapitali kaasamise ja kauplemise platvormi. Platvormi kaudu kaasavad käesoleval ajal raha viis Eesti juurtega iduettevõtet (startup): Huntloc, Paytailor, Shipitwise, SportID, ja Sportlyzer. Funderbeam-i vahendusel toimub investeerimine läbi sündikaatide. Sündikaat on nagu fond, kuhu on koondatud äriinglite ja väikeinvestorite investeringud, et see siis ühe tehinguna ettevõttesse paigutada. Investorid saavad oma investeringutega hiljem turul kaubelda kasutades selleks just plokiahela tehnoloogiat. Plokiahelasse salvestatakse kõik varadega tehtavad tehingud ja kinnitatakse kauplemisplatvormi tehingud. Sellise tehnoloogia kasutamise positiivseteks omadusteks loetakse seda, et ühes plokiahelas on võimalik hoida kogu ajalugu alates esimesest tehingust ja on võimalik tagada, et iga tehing toimub vaid üks kord.

NASDAQ OMX pilootprojekt – e-hääletussüsteem

Nasdaq OMX arendab ja testib Eestis ühes tütarettevõttes AS Eesti Väärtpaberikeskus e-hääletussüsteemi. E-hääletussüsteemi eesmärk on muuta lihtsamaks äriühingute üldkoosoleku korraldamist. Eelkõige luuakse kaughääletamise võimalus aktsionäridele, kes ei saa üldkoosolekule füüsiliselt kohale tulla. E-hääletussüsteem võimaldab läbi viia hääletamisprotseduuri, välja selgitada hääletustulemused ja need fikseerida. Üldisemalt võimaldab e-hääletussüsteem tõsta investorsuhete kvaliteeti. Teenus ehitatakse üles plokiahela tehnoloogiale, kuna seda peetakse turvaliseks tehnoloogiaks, kus infot saab salvestada n-ö muutmatusse pearaamatusse³⁵. Plokiahela tehnoloogia on üks paljudest avatud tehnoloogiatest, mis võimaldab salvestada, talletada, jälgida ja edastada digitaalseid andmeid. Nasdaq-i huvi on pakkuda oma klientidele lihtsat võimalust jälgida nende väljaantud aktsiaid ja teha nendega kiirelt tehinguid. Sama tehnoloogiat plaanitakse integreerida ka väärtpaberite- ja pensioniregistri registrikannetele.

AS LHV Group – CUBER platvorm ja Cuber app mobiilirakendusel põhinev makselahendus Cuber

AS LHV Group-i tütarühing OÜ CUBER TECHNOLOGY töötab välja hajutatud pearaamatu tehnoloogial (Distributed Ledger Technology) põhinevat infrastruktuuri, mis võimaldab reaajas registreerida varasid, nende omanikusuhteid ja teostada hetkelisi tehinguid³⁶. Kasutatakse sama plokiahela tehnoloogiat millel töötab ka virtuaalvääring Bitcoin. Esimese testprojektina arendas LHV CUBER-i platvormile Cuberi mobiilirakenduse (APP), mis võimaldab reaajas rahaülekandeid seadmete vahel. Vääringut Cuber e cubereid klassifitseerib LHV Pank hoiusetunnistuseks väärtpaberituru seaduse (VPTS) § 2 lg 2 tähenduses e väärtpaberina. Samaaegselt on cuberitel aga ka e-raha tunnused. Cuberi mobiilirakenduse testperiood algas 2015. aasta mais ja tõestas, et Cuberi tehnoloogi töötab. Cuberi äpiga tehti üle 4000 makse ja maksti nii kaupmeestele, selveste inimeste kui ka teisele isikule (P2P). LHV Pank aga leidis, et Cuberi tehnoloogia on liialt keeruline asendamaks igapäevaseid kaardimakseid, kuid selle suurima potentsiaaliga kasutusala meie regioonis on nende arvates interneti- ja selvemaksed.

³⁴ <https://coinmap.org/#/map/59.13861289/25.10925293/9>

³⁵ TEADUS JA TEHNIKA-ÄR I, Nasdaq asub Eestis testima krüptoraha tehnoloogiat, 18. november 2015. <http://tehnika.postimees.ee/3403683/nasdaq-asub-eestis-testima-krüptoraha-tehnoloogiat>.

³⁶ Eesti Pangaliit, LHV Cuberi platvormi väljatöötamine (külastatud 10.05.2016.a) <http://www.pangaliit.ee/en/welcome/87-uncategorized>

Riigi Infosüsteemi Amet ning Registrate ja Infosüsteemide Keskus – plokiahela tehnoloogia kasutamine

Avalikes allikates on Eestit tituleeritud kui ühte maailma esimesi riike, mis on ametlikult tunnustanud plokiahela (*blockchain*) tehnoloogiat ja on seda üha enam oma infosüsteemidesse lausa baastarkvarana integreerimas³⁷. Eesti riik on avalikus sektoris üha enam kasutamas plokiahela tehnoloogiat. Riigi Infosüsteemi Ameti (RIA) peadirektori asetäitja Katrin Reinhold on öelnud, et plokiahela tehnoloogia võimaldab RIA-l tagada näiteks nii andmete, süsteemide, protsesside terviklikkuse kui ka loomise aja kontrollimiseks ning tõendamiseks. Plokiahela tehnoloogiat plaanitakse riigiasutustele vahendada lausa ühe baastaristu alusteenusena. Selle kasutajatena nähakse kõiki riigi ja kohaliku omavalitsuse asutusi, avalik-õiguslikke juriidilisi isikuid ning eraõiguslikke sihtasutusi ja mittetulundusühinguid, kes täidavad seaduse, haldusakti või lepingu alusel avalikke ülesandeid. Registrate ja Infosüsteemide Keskuse (RIK) direktor Mehis Sihvart peab tehnoloogia suureks väärtuseks just süsteemide turvalisuse tagamise võimalust. Plokiahela tehnoloogia võimaldab kontrollida regulaarselt ning kiiresti suuri andmehulki ja korraga on võimalik kontrollida sadu tuhandeid kirjeid ning veenduda, et andmetes ei ole toimunud pahatahtlikke muudatusi. Artikli väitel kasutab RIK plokiahela tehnoloogiat näiteks elektroonilise Riigi Teataja andmebaaside haldamisel. Iga uue seadusandliku akti avaldamisel arvutatakse selle räsi, liidetakse sinna eelmise akti räsi koos ajatempliga ning seotakse ühte ahelasse. RIK kaalub plokiahela tehnoloogial põhinevaid lahendusi kasutada ka teistes nende poolt hallatavates süsteemides.

2.6 Virtuaalvääringu õiguslik käsitus

Õigusliku käsitluse analüüsimisel toetub analüüs Euroopa Liidu regulatsioonile, erinevate Eesti ametiasutuste arvamustele ja MTÜ Eesti Krüptoraha Liit (edaspidi Liit) poolt 2015. aastal teostatud õiguslikule analüüsile³⁸

Õigusteaduslikus kirjanduses on valdav seisukoht, et raha emiteerimise suveräänne õigus kuulub riigile.³⁹ Raha emiteerimise õiguse võib riik delegeerida, kas teisele riigile või supranatsionaalsele ühendusele. Euroopa Liidu Toimimise Lepingu (edaspidi ELTL) artikli 3 lõike 1 punkti c kohaselt on nende liikmesriikide rahapoliitika, mille rahaühik on euro, Euroopa Liidu ainupädevuses ja vastavalt ELTL art 128 on Euroopa Keskpangal ainuõigus anda luba euro pangatähtede emissiooniks liidu piires.

Virtuaalvääring kui ametlikult käibiv raha või valuuta

Rahaliste vahendite arvestuse aluseks on raha, mis on riigis terve ühiskonna pool aktsepteeritav maksevahend (seaduslik maksevahend) ja millega saab täita rahalisi kohustusi. Näiteks raha vastu saab vahetada teisi kaupu suhtega, mille määravad raha ostujõud ja kaupade hinnad. Rahast ei räägita alati seadusliku maksevahendi tähenduses. Igas konkreetsetes elulises situatsioonis tuleb eristada, kas on tegemist raha kui maksevahendiga, st kas raha kasutatakse kaupade või teenuste eest tasumisel (nn fondikäive) või on tegemist spetsiifilise kaubaga.⁴⁰

Võlaõigusseadus § 91 lg 1 sätestab, et rahalise kohustuse võib täita sularahas aga ka muul viisil, kui see on poolte poolt kokku lepitud või kui seda kasutatakse tasumise kohas tavaliselt majandustegevuses.

³⁷ A. Pau „Eesti riik on pöördunud blockchain’i usku“, Postimees 15.03.2016, <http://tehnika.postimees.ee/3619613/eesti-riik-on-poordunud-blockchain-i-usku>

³⁸ Bitcoin Eesti juriidilisse keskkonda sobivuse õigusliku analüüsi <http://www.kryptoraha.ee/bitcoin/oiguslik-analuus-ja-arikeskkonna-ulevaade/>

³⁹ Vt. F.A.Mann „The Legal Aspect of Money“ 5th ed. Oxford: Clarendon Press, 1992.

⁴⁰ Karistusõiguse teooria ja ka kohtupraktika loevad sularaha üksmeelselt asjaks.

Rahalise kohustuse täitmiseks makstav raha peab olema tasumise ajal kehtiv, st olema ametlikult käibiv riigis, mille vääringus makse tehakse (VÕS § 93 lg 1).

Raha on vara mis on aktsepteeritud maksevahendina⁴¹.

Majandusteooria kohaselt täidab raha kolme järgmist funktsiooni:

- (1) arvestusühik;
- (2) maksevahend; ja
- (3) väärtuse säilitaja.

Maksevahendi funktsiooni abil on võimalik majanduslikult efektiivsemalt teostada vahetustehinguid. **Arvestusühiku funktsiooni** abil on võimalik ühtsetel alustel arvutada ja võrrelda erinevate kaupade ja teenuste väärtust.

Väärtuse kogumise vahendi abil on võimalik hoida ja koguda vara likviidsel ehk kergesti kasutataval kujul.

Kui raha ei saa kasutada maksevahendina ja arvestusühikuna siis majanduse funktsioneerimine pole praktiliselt võimalik.

Raha funktsioonid	Virtuaalvääring	Euro sularaha
Maksevahendi funktsioon	Lepinguline vääring	Euroalal ametlikult käibiv raha
Arvestusühiku funktsioon	Vahetuskursi alused ei ole kokku lepitud ja kujuneb vabalt	Vahetuskursi alused on kokku lepitud
Väärtuste kogumise vahendi funktsioon	-	Likviidne vara

Virtuaalvääring kui ese, asi, õigus või kaup

Tsiviilõiguse teoorias ei loeta väärtapabereid ja raha vallasasjadeks, vaid nn asjastunud õigusteks. Asja mõiste on sätestatud tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 49 lõikes 1.

Asi on kehaline ese.

Liidu hinnangul bitcoin-i väljendab kanne Bitcoin-i registris, millel ei ole kehalist vormi. Registrikandele omistavad tähenduse eriseadused (äriseadustik nt aktsiaraamatule), kuid üldist kannete „asjastamist“ õiguses ei ole.

Eseme mõiste on sätestatud TsÜS-s § 48.

Esemeks on asjad, õigused ja muud hüved, mis võivad olla õiguse objektiks.

Liidu hinnangul on bitcoin ese, st saab olla tsiviilkäibe objekt (õiguse ese).

„Kaup“ on defineeritud käibemaksuseaduses (KMS) § 2 lg 3 p 1.

Kaup on asi, loom, gaas ja elektri-, soojus- ning jahutusenergia. Kinnisasjana käsitatakse kinnisasja tsiviilseadustiku üldosa seaduse tähenduses, hoonestusõigust ja tehnovõrku või -rajatist asjaõigusseaduse tähenduses, ehitist kui vallasasja asjaõigusseaduse rakendamise seaduse tähenduses ja korteriomandit ning korterihoonestusõigust korteriomandiseaduse tähenduses. Kaup on ka kõigile

⁴¹ „An asset accepted by general consent as a medium of Exchange“ - Euroopa Keskpanga veebisõnastik.
<https://www.ecb.europa.eu/home/glossary/html/glossm.en.html> .

ostjatele vabalt kättesaadav ja samade funktsioonide täitmiseks ettenähtud standardtarkvaraga või standardteabega andmekandja.

Liidu hinnangul bitcoin ei ole kaup käibemaksuõiguse tähenduses.

Võlasuhte mõiste on sätestatud VÕS § 2 lg 1.

Võlasuhe on õigussuhe, millest tuleneb ühe isiku (kohustatud isik ehk võlgnik) kohustus teha teise isiku (õigustatud isik ehk võlausaldaja) kasuks teatud tegu või jätta see tegemata (täita kohustus) ning võlausaldaja õigus nõuda võlgnikult kohustuse täitmist.

Liidu hinnangul bitcoin ei ole võlaõigus, sest bitcoin-i omanikul puudub vastaspool (nt emitent), kelle suhtes oma õigust realiseerida nt müüa bitcoin-i. bitcoin ei ole õigus.

Liidu hinnangul ei ole bitcoin ka asjaõigus, sest asjaõigus sätestab õigused asjadele, mitte registrikannetele. On ka kaheldav, kas bitcoin võib olla autoriõiguse ese (teos). Avalik registrikanne Bitcoin-i registris sisaldab bitcoini saatja privaatse krüptograafilise võtme ja bitcoini saaja avaliku krüptograafilise võtmega saatja poolt loodud koodi (arvu). On väga kaheldav, kas see arv saab olla bitcoini saatjale kuuluva autoriõiguse ese. See arv on pigem matemaatilise arvutuse tulem kui (autoriõiguse tekkeks vajalik) teos, see on loodud (vaikimisi) kokkulepitud Bitcoin-i protokollile (reeglite) alusel, see on üle antud paljudele Bitcoin-i registreid pidavatele Bitcoin-i võrgu liikmetele ja selle kopeerimine ei vaja kaitset, kuna register on avalik.

Bitcoin võib kvalifitseeruda teenuseks käibemaksuõiguses, kui bitcoin oleks hüve osutamine või õiguse võõrandamine, õiguse kasutamisest loobumine, elektrooniliselt edastatav tarkvara või teave. Bitcoin ei ole tarkvara, sest sellel puudub iseseisev võime arvutiprotsessoreid juhtida. Kanne Bitcoin-i registris on aga kahtlemata (elektrooniliselt avalikkusele edastatud) teave, mis on loodud bitcoini ülekandja ja bitcoin-i saaja poolt vastavalt Bitcoin-i protokollile ja üle antud Bitcoin-i registrisse. Sellist teabe edastamist saab võrrelda nt elektrooniliselt avalikkusele edastatud sõnumitega (vrkl Facebook Update või Twitteri säuts). Selline informatsiooni edastamine kohustuse täitmiseks bitcoin-i saaja ees võib iseenesest olla teenus bitcoin-i saajale.

Virtuaalvääring kui maksevahend

Võlaõigusseadus (VÕS) § 709 lg 8 sätestab maksevahendi mõiste.

Maksevahend, makseinstrument ja makseviis (edaspidi kõik koos maksevahend) VÕS-i tähenduses on makseteenuse pakkuja ja tema kliendi vahel kokkulepitud isikustatud seade või ka toimingute kogum, mida makseteenuse pakkuja klient kasutab maksejuhise algatamiseks.

Liit on analüüsimisel leidnud, et maksevahendil Eestis legaalseaduse definitsiooni puudub. Samas on Liidu seisukoht, et maksevahend on iga kohustuse täitmise viis, mida võlausaldaja sellisena aktsepteerib (nt sularaha, teokarbid, kuld, akreditiiv). Liidu hinnangul saab bitcoin olla maksevahend võlausaldajale, kes seda maksevahendina aktsepteerib. Eesti õigus ei piira maksevahendite valikut ja jätab selle poolte kokkuleppe (lepinguvabaduse) reguleerida. Seega pole virtuaalvääringute kasutamine õigusrikkumine. Samas, seaduslikuks maksevahendiks tuleb pidada siiski vaid (ühe või teise riigi) ametlikult käibivat vääringut.

Virtuaalvääring kui e-raha

Makseasutuste ja e-raha asutuste seadus (MERAS § 6), millega on üle võetud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2009/110/EÜ⁴², defineerib e-raha.

E-raha on elektroonilisel kandjal (edaspidi e-raha seade) säilitatav rahaline väärtus, mis väljendab rahalist nõuet selle väljaandja vastu ja mis vastab kõigile järgmistele tingimustele:

- 1) seda väljastatakse rahalise sissemakse eest saadud summa nimiväärtuses;
- 2) seda kasutatakse maksevahendina maksetehingute tegemiseks võlaõigusseaduse § 709 lõike 6 tähenduses;
- 3) seda aktsepteerib maksevahendina vähemalt üks isik, kes ise ei ole selle e-raha väljastaja.

Liit on oma õiguslikus analüüsis hinnanud, et virtuaalvääring bitcoin ei kvalifitseeru e-rahaks, sest ei saa rääkida rahalisest nõudest väljaandja vastu ja oma detsentraliseeritud olemuse tõttu puudub sellel „väljaandja“. Tegemist on küll spetsiifilisemalt Bitcoinini hinnanguga, kuid seda võib teatud määral üldistada ka muudele (eelkõige Bitcoinini tüüpi) virtuaalvääringutele.

Rahandusministeeriumi finantsturgude poliitika osakonna peaspetsialist Dr. iur. Kadri Siibak-u hinnangul⁴³ ei vasta detsentraliseeritud virtuaalvääringu e krüptoraha (näiteks Bitcoin) tunnused direktiivis 2009/110/EÜ esitatud e-raha definitsiooni tunnustele. E-raha nomineeritakse eurodes, dollarites vms keskpanga poolt emiteeritavas vääringus, kusjuures krediitiasutus või vastavat tegevusluba omav e-rahaasutus väljastab e-raha rahalise sissemakse eest saadud summa nimiväärtuses. Virtuaalvääringute väljaandmisega tegelevad tehnoloogiaettevõtjad, kelle suhtes ei kohaldata traditsioonilisi finantssektori ettevõtjate kohta käivaid eeskirju. Virtuaalvääringuid ei väljastata rahalise sissemakse eest saadud summa nimiväärtuses ega looda nõuet virtuaalvääringu väljaandja e emitendi vastu. Virtuaalvääringul ei ole arvestatavas ulatuses rahale omaseid arvestusühiku ega väärtuse säilitaja tunnuseid ja seda tuleks käsitada kui digitaalset kaupa (ingl *digital commodity*)⁴⁴. Virtuaalvääringus väljenduv väärtus ei ole ranges mõttes rahaline. Kui e-raha väljaandja asukoha saab seostada kindla territooriumiga, siis detsentraliseeritud virtuaalvääringu väljaandjat ei ole võimalik seostada ühegi konkreetse territooriumiga ega ühiskonna grupiga. Selleks, et raha oleks käsitatav rahana, peab seda maksevahendina aktsepteerima terve ühiskond⁴⁵.

Euroopa Keskpank⁴⁶ on arvanud, et virtuaalvääringutel võib olla e-rahaga küll näiliselt tehnoloogiline sarnasus ja kasutajale võib jääda mulje, et e-rahale omane lunastamise kohustus rakendub ka virtuaalvääringutele, kuid juriidilises mõttes ei ole tegu e-rahaga.

⁴² Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2009/110/EÜ, 16. september 2009, mis käsitleb e-raha asutuste asutamist ja tegevust ning usaldatavusnormatiivide täitmise järelevalvet ning millega muudetakse direktiive 2005/60/EÜ ja 2006/48/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2000/46/EÜ, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0110&from=EN>

Electronic money means electronically, including magnetically, stored monetary value as represented by a claim on the issuer which is issued on receipt of funds for the purpose of making payment transactions as defined in point 5 of Article 4 of Directive 2007/64/EC, and which is accepted by a natural or legal person other than the electronic money issuer.

⁴³ JURIDICA V/2015.

⁴⁴ Aleksandra Bal Stateless Virtual Money in the Tax System

Eur. Taxn. 7 (2013), *Journals IBFD* http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2298537

⁴⁵ A.Hudson. *The Law of Finance*. 2.ed. Sweet&Maxwell, 2013, p 48.

⁴⁶ Euroopa Keskpank, 2015 Virtual currency schemes – a further analysis, lk 21, 24 ja 25.

FATF⁴⁷ on välja toonud virtuaalvääringu ja e-raha ühe sarnasusena digitaalset ülekandemehhanismi, mis siiski erineb eelkõige juriidilise staatuse poolest st e-raha on kehtiv maksevahend (inglise keeles *legal tender status*) mida virtuaalvääring aga ei ole.

Eesti Pank ei pea detsentraliseeritud virtuaalvääringus, nagu näiteks bitcoin, väljenduvat väärtust ranges mõttes rahaliseks, kuna see ei loo nõuet bitcoin-ide väljaandja vastu ja bitcoin-e ei väljastata „rahalise sissemakse eest saadud summa nimiväärtuses“⁴⁸.

Finantsinspeksioon on samal arvamusel, et bitcoin-i näol ei ole tegemist e-rahaga Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/110/EÜ ega MERAS § 6 lõike 1 tähenduses, kuna täidetud pole MERAS § 6 lõike 1 punktis 2 sätestatud tingimus omada samas suuruses nimiväärtust tema eest sissemakstava rahalise väärtusega⁴⁹.

Virtuaalvääring kui väärtpaber

Väärtpaberi mõiste on defineeritud võlaõigusseaduses (VÕS) § 917 ja väärtpaberituru seaduses (VPTS) § 2 lg 1.

VÕS-i tähenduses on väärtpaber iga dokument, millega on seotud mingi varaline õigus selliselt, et seda ei ole võimalik dokumendist eraldi teostada. Seadusega sätestatud juhtudel loetakse väärtpaberiks ka õigusi, mida väljendatakse ja antakse üle üksnes registrikande vahendusel. Kui VÕS-is ei ole sätestatud teisiti, ei kohaldata sellistele õigustele VÕS-is ega asjaõigusseaduses õiguste kohta sätestatud.

VPTS-i kohaselt on väärtpaber ka selle kohta dokumenti väljastamata, järgmine vähemalt ühepoolse tahteavalduse alusel üleantav varaline õigus või kohustus või leping:

- 1) aktsia või muu samaväärne kaubeldav õigus;
- 2) võlakiri, vahetusväärtpaber või muu emitereeritud ja kaubeldav võlakohustus, mis ei ole rahaturuinstrument;
- 3) märkimisõigus või muu kaubeldav õigus, mis annab õiguse omandada käesoleva lõike punktis 1 või 2 nimetatud väärtpabereid;
- 4) investeerimisfondi osak;
- 5) rahaturuinstrument;
- 6) tuletisväärtpaber või tuletisleping;
- 7) kaubeldav väärtpaberi hoidmistunnistus.

Liidu hinnangul ei saa detsentraliseeritud virtuaalvääringut bitcoin kvalifitseerida väärtpaberiks VÕS-i ja VPTS §2 lg 1 p 1 tähenduses. Bitcoin-i omanikul ei ole õigust ühegi teise isiku suhtes nt bitcoin-i lunastamiseks, müügi, vahetamiseks vms, erinevalt nt võlakirjast (mille omanikul on nõue võlakirja emitendi vastu) või kaubaväärtpaberist (mille omanikul on nõue kauba vastuvõtja vastu) vm väärtpaberist. Seega ei saa asuda seisukohale, et bitcoin-iga on seotud „mingi varaline õigus“ VÕS-i tähenduses. Kuigi bitcoin on kaubeldav VPTS § 2 lg 1 p 1 tähenduses, ei ole see varaline õigus, kohustus või leping. Kuna bitcoin-i saab käsitleda maksevahendina, välistab bitcoin-i kvalifitseerimise väärtpaberiks ühtlasi VPTS § 2 lg 8, mille kohaselt väärtpaberiteks VPTS tähenduses ei peeta vekslid, tšekke ja muid maksevahendeid, välja arvatud rahaturuinstrumendina käsitatavat krediitdiasutuse garanteeritud vekslit. Seega, bitcoin ei kvalifitseeru väärtpaberiks VPTS tähenduses. Eesti väärtpaberite keskregistri seaduse (EVKS) § 1 lg 1 ja § 2 lg 2. kohaselt loetakse sama seaduse

⁴⁷ 2014, Virtual Currencies Key Definitions and Potential AML/CFT Risks, lk 4.

⁴⁸ Eesti Panga vastus (nr 11.02.2014 nr 17.1/60) AS TAVID bitcoin-i käsitlust puudutava teabenõude kohta, 2014.

⁴⁹ Finantsinspeksiooni vastus (nr 14.02.2014 nr 4.12-3/252-1) AS TAVID bitcoin-i käsitlust puudutava teabenõude kohta, 2014.

tähtsuses väärtpaberiteks ka seaduses otseselt nimetamata aktsiaid, märkimisõigusi, osasid, osakuid ja emiteeritud võlakohustusi ning muid seesuguseid õigusi ja kohustusi, kui seadusega ei sätestata teisiti. Kuna bitcoin ei anna selle omanikule õiguseid ega kohustusi, ei saa kvalifitseerida bitcoin-i väärtpaberiks Eesti väärtpaberite keskregistri seaduse tähtsuses.

Virtuaalvääring kui veksel

Veksel on VÕS § 925 lg 1 kohaselt üheks väärtpaberi liigiks ja veksliregulatsioon on sätestatud VÕS peatükis 47. VÕS sätestab ka lastikirja, laokirja ja tšeki regulatsiooni.

Käskveksel on käskväärtpaber, millega veksliväljaandja käsundab käsundisaajat (veksli maksja) maksuma vekslis märgitud vekslialusel õigustatud isikule kindlaksmääratud rahasumma vekslis märgitud maksetähtpäeval (veksli lunastamine). Käsund ei või olla tingimuslik. Käskvekslis peavad olema märgitud järgmised andmed:

- 1) nimetus «veksel» dokumendi koostamise keeles;
- 2) tingimusteta käsund kindlaksmääratud rahasumma (vekslisumma) maksmiseks;
- 3) vekslimaksja nimi;
- 4) maksetähtpäev;
- 5) maksekoht;
- 6) isiku nimi, kellele peab toimuma maksmine;
- 7) veksliväljaandmise aeg ja koht;
- 8) veksliväljaandja allkiri.

Juhul kui vekslisumma maksjaks on veksliväljaandja ise, on tegemist lihtveksliga. Vekslikvalifitseerumiseks peavad olema täidetud kindlad vorminõuded. Vormipuudustega dokumenti ei loeta vekslikuks.

Liidu hinnangul bitcoin ei kvalifitseeru vekslikuks kuna bitcoin-iga ei kaasne kellelegi kohustust tasuda kellelegi teisel mingit kindlat summat. Nii näiteks ei ole täidetud järgmised veksliks esitatud nõuded st sellel puuduvad järgmised andmed: maksetähtpäev, maksekoht, isiku nimi, kellele peab toimuma maksmine ja vekslisumma.

Virtuaalvääring kui kaup/tooraine (*commodity*) või sellega seotud tuletisinstrument

USA Commodity Futures Trading Commission (CFTC) on oma 17.09.2015 pressiteates tunnistanud bitcoin'i kaubaks (*commodity*)⁵⁰. CFTC leidis, et San Francisco asuva ettevõtte Coinflip Inc poolt korraldatava *online* platvormi Derivabit vahendusel tehtavad bitcoini optsioonide ostu- ja müügitehingud peavad alluma USAs kehtiva kaubafutuuridega kauplemise seaduse (Commodity Exchange Act⁵¹) nõuetele, viidates seeläbi bitcoinile kui kaubale.

Ühtlasi on CFTC oma 02.06.2016 otsusega määranud 75 000 USD suuruse trahvi Hong-Kongis asuval bitcoinide kauplemisplatvormi Bitfinex korraldajale, kes ei täitnud samuti ülal viidatud kaubafutuuridega kauplemise seaduse nõudeid ning ei olnud ennast CFTC juures registreeringud⁵².

⁵⁰ <http://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/pr7231-15>

⁵¹ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/7/chapter-1>

⁵² <http://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/pr7380-16>

3 Võimalikud õiguslikud takistused ja ettepanekud edasiseks

Olulisemaid õiguslikke takistusi, mis virtuaalvääringute kui lepingu poolte kokkuleppeliselt aktsepteeritud maksevahendi arengut pärsiksid, ei ole kokkuvõttes hetkel tuvastatud. Välja ei ole ka tuua otseseid õiguslikke tõkkeid, mis takistaksid virtuaalvääringutega tehingute tegemist. Suuremad küsimused seoses virtuaalvääringutega on tõusetunud kahes valdkonnas: maksunduses ning rahapesu ja terrorismi rahastamise vastases võitluses. Nendest allpool lähemalt.

Maksustamisega seonduv käsitlus

Maksu- ja Tolliamet on andnud omapoolse seisukoha bitcoin'ide maksustamisele tulumaksuga⁵³. Bitcoin'e käsitletakse Eestis tulumaksuseaduse (edaspidi TuMS) § 15 lõike 1 tähenduses varana. Tulumaksuga maksustatakse sellisel juhul vara võõrandamisest, sh vahetamisest, saadud kasu (TuMS § 15 lg 1 ja § 37 lg 1). Kui isiku tegevus bitcoin'idega vastab TuMS § 14 lg 2 sätestatud ettevõtlustulu tingimustele, maksustatakse teenitud tulu ettevõtlustuluna, sh sotsiaalmaksuga.

Üheks olulisemaks küsimuseks seoses virtuaalvääringutega on varasemalt olnud nende tehingute võimalik maksustamine käibemaksuga. Bitcoin'i käibemaksuga maksustamist on põhjalikult arutatud Euroopa kohtus (kohtuasi C-264/14), mille lahendi kokkuvõte on ära toodud käesoleva analüüsi lisas 1. Nimetatud otsuse kohaselt on traditsioonilise valuuta vahetamine virtuaalvääringu bitcoin ühikute vastu ja vastupidi ning selle eest tasu võtmine käibemaksust vabastatud tehingud (EL nõukogu 28. novembri 2006. aasta direktiivi 2006/112/EÜ ehk nn käibemaksudirektiivi art 135(1)(e) mõistes). Samuti on seda küsimust täpsemalt selgitatud Eesti käibemaksu seaduse kontekstis. Rahandusministeeriumi kodulehel olevas käibemaksuseaduses rahandusministeeriumi kommentaaridega⁵⁴ on käibemaksuseaduse § 16 lg 2¹ selgitavas kommentaaris märgitud, et maksuvabastust rakendatakse ka virtuaalvääringuga bitcoin tehtavatele tehingutele, viidates Euroopa Kohtu otsusele kohtuasjas C-264/14.

Kokkuvõttes on maksustamise valdkonnas virtuaalvääringute käibemaksuga maksustamine saavutanud suurema selguse ning ei vaja seaduse tasandil täpsemat reguleerimist.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise reeglitega seonduv käsitlus

Teiseks olulisemaks küsimuseks seoses virtuaalvääringutega on olnud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise reeglite, eelkõige nn hoolsuskohustuse, rakendamine virtuaalvääringutega seonduvate teenuste pakkujatele.

Euroopa Liidus reguleerib rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamist hetkel veel kehtiv Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26.10.2005.a kolmas rahapesu direktiiv 2005/60/EÜ rahandussüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise vältimise kohta. Alates 26.06.2017 asendab selle direktiivi juba 20.05.2015 vastu võetud Euroopa Parlamendi ja nõukogu neljas rahapesu direktiiv 2015/849 (AMLD IV)⁵⁵. Nimetatud direktiivide nõuded laienevad mh finantseerimisasutustele, kes on defineeritud kummagi direktiivi artiklis 3(2). Sätestatud finantseerimisasutuse definitsioon on küllaltki lai, hõlmates mh ka ettevõtjat, kes ei ole krediidasutus ja kes teostab mh alternatiivset makseteenust, millele viidatakse krediidasutuste tegevuse alustamise tingimusi ning krediidasutuste ja investeerimisühingute usaldatavusnõuete täitmise järelevalvet käsitleva Euroopa Parlamendi ja

⁵³ <http://www.emta.ee/et/ariklient/tulu-kulu-kaive-kasum/muudatused/euroopa-kohus-bitcoinide-vahetustehingute>

⁵⁴ http://www.fin.ee/public/pressiteated/KMS_kommentaaris_seis_01_04_2016.pdf

⁵⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015L0849>

nõukogu direktiivi 2013/36/EL⁵⁶ lisa 1 punktis 5. Samas ei ole kummaski rahapesu tõkestamise direktiivis selgelt käsitletud virtuaalvääringsid. AMLD IV menetlemise käigus EL nõukogus ja Euroopa Parlamendis kaaluti küll hilisemas faasis ka virtuaalvääringute lisamist AMLD IV rakendusulatusse alla, kuid menetlemise kiiruse huvides jäid need siiski lisamata.

Eestis on kehtiva rahapesu tõkestamise direktiivi reeglid üle võetud 28.01.2008 jõustunud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusega (RahaPTS). Nimetatud seaduses on ühtlasi direktiivist täpsemalt määratletud finantseerimisasutus, kellele RahaPTS nõuded laienevad. Finantseerimisasutuseks loetakse RahaPTS § 6 tähenduses ka alternatiivse maksevahendi teenuse pakkuja. Eelnõu (137 SE) seletuskirja (lk 13) kohaselt koostasid Rahapesu Andmehüüde ja Finantsinspeksioon elektrooniliste maksete, s.h. alternatiivsete maksevahendite teenuste riskianalüüsi, mille tulemused kinnitasid, et infotehnoloogia kõrge tase ja infotehnoloogiliste vahendite laialdane kasutamine tekitab Eesti praktikas täiendavaid rahapesu ja terrorismi rahastamise riske⁵⁷. Eestis käsitletakse virtuaalvääringut alternatiivse maksevahendina, mida on kinnitanud Riigikohtu halduskolleegium oma 11.04.2016 otsuses kohtuasjas nr 3-3-1-75-15 (vt lisa 1). Seega allub ka bitcoini kui alternatiivse maksevahendi teenuse pakumine (ost, müük ja vahendamine) RahaPTS reeglitele ja mh tuleb bitcoini ostjatel, müüjatel ning vahendajatel lähtuda RahaPTS nõuetest. See tähendab ka nn hoolduskohustuse nõude täitmist, mille kohaselt peavad alternatiivse maksevahendi teenuse pakkujad, ehk bitcoini müüjad/vahetajad teostama teise osapoole (bitcoini ostja) isikusamasuse tuvastuse. RahaPTS § 15 lõike 8 punkti 1 kohaselt tuleb tuvastada kliendi isikusamasus ärisuhte loomisel ja tehingu tegemisel, kui selle kliendi tehingute väärtus kalendrikuus ületab 1000 eurot või võrdväärset summat muus vääringus. Riigikohtu halduskolleegium on ühtlasi märkinud ülaltoodud kohtuasjaga seoses, et seadusandjal tuleks kaaluda alternatiivsete maksevahendite teenuste osutamisele esitatavate tingimuste täpsustamist nii, et need vastaks konkreetsetele oludele ja oleks tagatud regulatsiooni piisav paindlikkus (vt ka lisa 1).

Liit on leidnud, et eelpoolviidatud isikutuvastuse nõue on vastuolus bitcoini elektroonilise olemusega ning muudaks Eesti väheatraktiivseks selles ärivaldkonnas tegutsemiseks. Samas ei loo rahapesu reeglid otseseid takistusi bitcoini kauplemisele ning rahvusvaheliselt on erinevates valdkondades tänaseks rahapesu tõkestamise reeglite järgimise nõue juba võrdlemisi tavaline.

15.06.2015 võeti Riigikogus vastu Isikut tõendavate dokumentide seaduse, krediitiasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse muutmise seadus, 232 SE III, mille RahaPTS § 15 lõike 8 punkti 1 muudatusega kaotati nõue isikusamasuse tuvastamiseks isikuga samas kohas viibides, kuna nimetatud seadusega võimaldatakse isikusamasuse tuvastamist ja kontrollimist infotehnoloogiliste vahendite abil. Seega ei ole enam tingimata vajalik teostada nn näost näkku tuvastamist, vaid seda saab teha elektrooniliste kanalite kaudu, mis muudab antud protsessi juba praegu tunduvalt lihtsamaks. Ühtlasi jäi endiselt kehtima RahaPTS § 15 lõike 8 punkti 1 nõue kliendi isikusamasuse tuvastamiseks vaid juhul, kui selle kliendi tehingute väärtus kalendrikuus ületab 1000 eurot, või selle võrdväärset summat muus vääringus.

Euroopa Komisjon esitas 02.02.2016.a Euroopa Parlamendile ja nõukogule tegevuskava terrorismi rahastamise vastase võitluse tõhustamiseks⁵⁸. Teatises tuuakse ühtlasi välja oht, et terroriorganisatsioonid võivad kasutada virtuaalvääringu ülekandeid ülekannete varjamiseks. Virtuaalvääringsid ei ole praegu ELi tasandil reguleeritud. Esimese sammuna teeb Euroopa komisjon ettepaneku viia anonüümne vääringute vahetus pädevate asutuste kontrolli alla, laiendades AMLD IV

⁵⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0036>

⁵⁷ Eelnõu SE 317 seletuskiri <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/046802d9-335d-415b-c4a1-650aa487eb33/Rahapesu%20ja%20terrorismi%20rahastamise%20%C3%B5kestamise%20seadus/>

⁵⁸ Euroopa Komisjoni 2.2.2016 teatis COM (2016) 50 final <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1455113825366&uri=CELEX:52016DC0050>

kohaldamisala selliselt, et see hõlmaks virtuaalvääringute ja tavavahutade vahetamise teenust pakkuvaid süsteeme (virtuaalvääringute vahetamise platvorme) ning nende järelevalvet vastavalt rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamist käsitlevatele riiklikele õigusaktidele. Samuti lubab Euroopa Komisjon uurida, kas lisada AMLD IV alla ka üksused, mis pakuvad vahendeid (tarkvara või muu mehhanism/keskkond) virtuaalvääringute hoidmiseks, hoiustamiseks ja ülekandmiseks, ehk nn digitaalse rahakoti pakkujad.

05.07.2016 tuli Euroopa Komisjon välja AMLD IV muutmise direktiivi eelnõuga⁵⁹. AMLD IV otsustati täiendada, kuna viimased analüüsid on näidanud virtuaalvääringute ja ülekanderaha vaheliste riskide kasvu, mis tulenevad tehnoloogia arengutest ja õigusliku regulatsiooni puudustest. Virtuaalvääringute üle ei teostata liikmesriikide poolt jälgimist ja vastavaid siduvaid reegleid ei ole kehtestatud.

Direktiivi muutmise eelnõus tehakse ettepanek lisada rahapesu tõkestamise kohustatud isikute nimekirja virtuaalvääringute vahetusega tegelevad platvormid, (*Virtual currency exchange platforms*) ja nn digitaalse rahakoti pakkujad (*custodian wallet providers*), kes peaksid tegutsemiseks taotlema tegevusloa või vastava registreeringu (AMLD art 47 lg 1 täiendus).

Muuhulgas tehakse eelnõus ettepanek defineerida „virtuaalvääringute“ mõiste ja sätestada, et virtuaalvääring on väärtuste digitaalne arvestusühik, mis ei ole emiteeritud keskpanga ega ametiasutuse poolt ja mis ei ole ülekanderaha, kuid mida füüsilised ja juriidilised isikud aktsepteerivad kui maksete teostamise vahendit ning mida saab elektrooniliselt üle kanda, säilitada ja kaubelda. (AMLD art 3 täiendamine punktiga 18).

Euroopa Komisjoni poolt esitatud eelnõu on kavas eraldi põhjalikumalt analüüsida.

Arvestades virtuaalvääringute tehingute olulist piiriülest mõõdet on optimaalne arvestada rahvusvahelisel tasandil toimuvaga, sh eelolevate EL tasandil aset leidvate võimalike muudatustega rahapesu tõkestamise regulatsioonis. Seoses 05.07.2016.a Euroopa Komisjoni esitatud AMLD IV muutmise direktiivi eelnõu ülevõtmisega võib tulevikus tekkida vajadus ka Eestis kehtiva rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsiooni muutmiseks. Sellega seoses on mõistlik lähemalt analüüsida Euroopa Komisjoni AMLD IV muutmise ettepanekuid ning seejärel otsustada ka täpsema vajaduse üle Eesti kehtiva rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise regulatsiooni muutmiseks, et vajadusel täpsustada mh ka sätteid seoses rahapesu tõkestamise reeglite rakendamise ja virtuaalvääringutele.

4 Analüüsi esitamine arvamuse avaldamiseks

Käesolev analüüs saadeti arvamuse avaldamiseks ning kommentaaride esitamiseks Eesti Krüptoraha Liidule, Rahapesu andmehüroole, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumile, Finantsinspeksioonile, Justiitsministeeriumile, Siseministeeriumile ja Eesti Pangale. Tagasisidet saadi Eesti Krüptoraha Liidult, Rahapesu andmehüroolt ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumilt. Esitatud märkustega on analüüsi väljatöötamisel põhjendatuse korral arvestatud.

⁵⁹ http://ec.europa.eu/justice/criminal/document/files/aml-directive_en.pdf

Kohtukaasused

Euroopa Liidus

Euroopa Kohtu otsus, 22. oktoober 2015 – Bitcoin, virtuaalväringu vahetamine traditsioonilise valuuta vastu, maksuvabastus.

Asjaolud ja menetluse käik

Põhikohtuasja kaebaja D. Hedqvist soovis hakata Rootsis äriühingu kaudu tegelema rahavahetusega, mis hõlmaks ka virtuaalväringut Bitcoin. Äriühingu kasum tuleneks ostuhinna ja müügihinna vahest. Hedqvist palus Rootsi maksuõiguse komisjonilt esialgset otsust küsimuses, kas tal tuleb maksta käibemaksu bitcoin-ide ostu- ja müügitehingutelt. Maksuõiguse komisjon leidis, et Hedqvist hakanuks pakkuma valuutavahetusteenust tasu eest, mis on Rootsi käibemaksuseaduses sätestatud erandi alusel maksuvaba. Rootsi maksuameti hinnangul aga ei kuulunud bitcoin-i vahetustehingud käibemaksuseaduses sätestatud maksuvabastuse kohaldamisalasse.

Rootsi kohus palus Euroopa Kohtult hinnangut selle kohta, kas bitcoin-i vahetustehinguid tuleb pidada käibemaksudirektiivi 2006/112/EÜ järgi teenuse osutamiseks tasu eest. Juhul kui tegu on teenuse osutamisega tasu eest, tuleb tehingud maksustada käibemaksuga, välja arvatud juhul, kui kohaldub mõni käibemaksust vabastav erand. Seetõttu küsis Rootsi kohus ka seda, kas bitcoin-i vahetustehingutele kohaldub mõni käibemaksudirektiivi artikli 135 lõikes 1 nimetatud eranditest.

Eesti osales Euroopa Kohtu eelotsustusmenetluses ja esitas 12. septembril 2014.a Euroopa Kohtule ka omapoolse seisukoha. Lisaks Eestile osalesid Euroopa Kohtu menetluses ja esitasid kirjalikud seisukohad Rootsi maksuamet (Skatteverket), D. Hedqvist, Saksamaa Liitvabariik ja Euroopa Komisjon.

Eesti oli arvamisel, et virtuaalväringu vahetustehingut tuleb käsitleda tasu eest teenuse osutamisenä ja täies ulatuses käibemaksuga maksustada. Eesti konkreetsemad seisukohad olid:

- bitcoin-i vahetustehinguid tuleb käsitleda tasu eest teenuse osutamisenä käibemaksudirektiivi artikli 2 lõike 1 punkti c mõttes;
- käibemaksuga tuleb maksustada kogu Bitcoin-i tehingu väärtus;
- bitcoin-ile ei kohaldu ükski käibemaksudirektiivi artikli 135 lõikes 1 sätestatud käibemaksust vabastavatest eranditest.

Eesti põhjendas oma seisukohta sellega, et bitcoin-i ei saa käsitleda seadusliku maksevahendina, sest see ei ole seaduslik maksevahend mitte üheski riigis ja avalik võim seda ei reguleeri. Sellest tulenevalt ei saa Bitcoin-ile kohaldada käibemaksudirektiivist tulenevaid erandeid. Alljärgnevalt on välja toodud kõneallevad käibemaksudirektiivi 2006/112/EÜ erandid (artiklid 2 ja 135).

EL nõukogu 28. novembri 2006 direktiiv 2006/112/EÜ, mis käsitleb ühist käibemaksusüsteemi (EÜT L 347, 11.12.2006, lk.1)

Artikkel 2

1. Käibemaksuga maksustatakse järgmisi tehinguid:

- a) kaubatarned tasu eest liikmesriigi territooriumil maksukohustuslase poolt, kes sellena tegutseb;
- b) kaupade ühendusesisene soetamine tasu eest liikmesriigi territooriumil:
 - i) maksukohustuslase poolt, kes sellena tegutseb, või mittemaksukohustuslasest juriidilise isiku poolt, kui müüja on maksukohustuslane ja tegutseb sellena ega saa väikeettevõtjatele artiklites 282–292 sätestatud maksuvabastust ning tema suhtes ei kohaldata artikli 33 ega artikli 36 sätteid;
 - ii) uute veovahendite soetamine maksukohustuslase poolt või mittemaksukohustuslasest juriidilise isiku poolt, kelle muud soetatud kaubad ei kuulu artikli 3 lõike 1 alusel käibemaksuga maksustamisele, või muu mittemaksukohustuslase poolt;
 - iii) aktsiisikaupade soetamine, mille osas aktsiis muutub liikmesriigi territooriumil sissenõutavaks vastavalt direktiivile 92/12/EMÜ, maksukohustuslase või juriidilisest isikust mittemaksukohustuslase poolt, kelle muud soetatud kaubad ei kuulu artikli 3 lõike 1 alusel käibemaksuga maksustamisele;
- c) teenuste osutamine tasu eest liikmesriigi territooriumil maksukohustuslase poolt, kes sellena tegutseb;
- d) kaupade import.

Artikkel 135

1. Liikmesriigid vabastavad käibemaksust järgmised tehingud:

[...]

- d) hoiuste ja arvelduskontode, maksete, ülekannete, võlanõuete, tšekkide ja muude vabalt kaubeldavate maksevahenditega (välja arvatud võlgade sissenõudmisega) seotud tehingud, sealhulgas nendega kaasnev läbirääkimine;
- e) seadusliku maksevahendina kasutatava valuuta, pangatähtede ja müntidega seotud tehingud, sealhulgas nendega kaasnev läbirääkimine, välja arvatud kollektsooniesemed, millena käsitatakse kuld-, hõbe- või muust metallist münte ning pangatähti, mida tavaliselt seadusliku maksevahendina ei kasutata või millel on numismaatiline väärtus;
- f) tehingud, sealhulgas nendega kaasnev läbirääkimine, välja arvatud hoidmine ja haldamine, mis on seotud aktsiate, äriühingute ja ühenduste osakute, võlakirjade ning teiste väärtpaberitega, välja arvatud need, mis annavad kaupadele omandiõiguse või artikli 15 lõikes 2 nimetatud õigused ja väärtpaberid;

Euroopa Kohus leidis, et bitcoin-i vahetustehing on tasu eest teenuse osutamine, kuid seda ei maksustata käibemaksuga, kuna sellele kohaldub erand, mis vabastab käibemaksust seadusliku maksevahendina kasutatava valuuta, pangatähtede ja müntidega seotud tehingud. Kohus pidas oluliseks asjaolu, et bitcoin on puhtakujuline maksevahend, millel ei ole muud mõtet, kui olla kasutatav maksevahendina. Kohtu hinnangul ei ole direktiivist võimalik välja lugeda, kas käibemaksust vabastava erandi kohaldamiseks peavad mõlemad vahetatavad valuutad olema seaduslikud valuutad või kohaldub erand ka siis, kui üks neist on seaduslik valuuta, teine aga lihtsalt mitteametlik puhtakujuline maksevahend.

Euroopa Kohus võttis seisukoha, et maksuvabastuse eesmärk on käibemaksu kogumisega mitte takistada puhtakujuliste maksevahendite konverteeritavust. Sätte tõlgendamine selliselt, et see kohaldub vaid traditsioonilistele valuutadele, vähendaks kohtu hinnangul selle kasulikkust mõju. Seetõttu otsustas kohus erinevalt Eesti esitatud seisukohast, et bitcoin-i vahetustehingud on käibemaksust vabastatud. Kohtuotsus on kättesaadav aadressilt: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:62014CJ0264&qid=1445862302903&from=ET>.

RIIGIKOHTU HALDUSKOLLEEGIUMI KOHTUOTSUS kohtuasjas nr 3-3-1-75-15⁶⁰

Hollandi päritoluga Otto Albert de Voogd kassatsioonikaebus Politsei- ja Piirivalveameti keskkriminaalpolitsei rahapesu andmebüroo (edaspidi RAB) 24. märtsi 2014. a ettekirjutuse nr 1-9/1011 tühistamiseks.

Asjaolud ja menetluse käik

Otto Albert de Voogd registreeris veebiaadressi www.btc.ee, millel pakuti märtsis 2014 isikutele võimalust soetada või müüa virtuaalvääringut bitcoin. Teenuse pakkuja kontor oli registreeritud Tallinnas ning tehingute eest võimaldati tasuta nii sularahas kui ka ülekandega. RAB pöördus Otto Albert de Voogd-i poole, paludes selgitusi pakutava teenuse kohta. RAB soovis teenust pakkuva isiku suhtes läbi viia järelevalvet rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses (edaspidi RahaPTS) sätestatud nõuete täitmise üle. Otto Albert de Voogd ei olnud igakülgselt koostööks valmis ja sõnaselget vastust oma tegevuse olemuse ja ostu-müügitehingute reaalse tegija teostaja kohta RAB-ile ei esitanud. Seejärel RAB kohustas 24. märtsi 2014. a ettekirjutusega nr 1-9/1011 Otto Albert de Voogdi esitama RAB-ile kirjalikku teavet oma tegevuse kohta seoses internetileheküljega www.btc.ee, millel pakutakse võimalust osta ja müüa bitcoine. Konkreetsed RAB küsimused on leitavad Riigikohtu veebilehelt aadressilt: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-3-1-75-15&date=11.04.2016>.

Kohtuasja lühikronoloogia

- Otto Albert de Voogd esitas Tallinna Halduskohtule kaebuse, milles palus RAB-i ettekirjutuse tühistada. Tallinna Halduskohus jättis 18. novembri 2014. a otsusega kaebuse rahuldamata.
- Tallinna Ringkonnakohus jättis 18. juuni 2015. a otsusega rahuldamata ka O. A. de Voogdi esitatud apellatsioonkaebuse.
- Otto Albert de Voogd esitas Tallinna Ringkonnakohtule kassatsioonikaebuse, milles palus kohtute otsused tühistada ja teha uus otsus, millega kaebus täies ulatuses rahuldada ning jätta menetluskulud vastustaja kanda või alternatiivselt saata asi uueks läbivaatamiseks.
- 11. veebruaril 2016 otsustas Riigikohtu Halduskolleegium Jätta Otto Albert de Voogdi kassatsioonikaebus rahuldamata ja Tallinna Ringkonnakohtu 18. juuni 2015. a otsus haldusasjas nr 3-14-50581 muutmata.

Sisuliselt vaidlustas kaebaja alternatiivsete maksevahendite teenuse, sh bitcoin-ide ostu, müügi ja vahendamise allutamise RahaPTS regulatsioonile. Riigikohus hindas, et RahaPTS § 48 lg 3 andis järelevalve teostajale õiguse nõuda ettekirjutusega kohustatud isikult kontrollimiseks vajalikku teavet ka kohapealset kontrolli tegemata. Kaebaja tegevusel oli piisav seos Eestiga, mistõttu talle laienesid Eesti õiguses sätestatud kohustused ja piirangud. Serveri asukoht ja tehingute töötlemine vähemalt osaliselt välisriigi serverites ei muuda RahaPTS kohaldamist lubamatuks ega ole jurisdiktsiooni määramisel ainumääravaks tingimuseks. RahaPTS § 6 lg 4 alternatiivsete maksevahendite teenuse pakkuja määratlus piiritleb alternatiivsete maksevahendite pakkujaid kui kohustatud isikuid RahaPTS tähenduses. Alternatiivsete maksevahendite teenuse pakkuja mõiste on RahaPTS seaduses sätestatud üldiste tingimuste kaudu. Riigikohus leidis, et bitcoin-idega majandustegevusena kauplemine vastab alternatiivsete maksevahendite teenuse pakkumise mõistele. Asjaolu, et seaduseelnõu väljatöötamise ja vastuvõtmise ajal ei olnud virtuaalvääringut Bitcoin veel loodud, ei tähenda, et alternatiivsete maksevahendite teenuse pakkuja mõiste ei saa hõlmata ka nimetatud virtuaalvääringu vahetusteenuse pakkujaid. Alternatiivsete maksevahendite teenuse pakkuja kriteeriumide kehtestamisel lähtuti nii FATF rakkerühma soovitustest kui ka alternatiivsete maksevahendite teenuste

⁶⁰ Kättesaadav veebilehelt: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-3-1-75-15&date=11.04.2016>

riskianalüüsist, millest nähtus, et infotehnoloogia kõrge tase ja infotehnoloogiliste vahendite laialdane kasutamine võib Eestis tekitada praktikas uusi rahapesu ja terrorismi rahastamise riske, mistõttu on vaja kehtestada üldised kriteeriumid, mille täitmisel on ka ebatraditsiooniliste maksevahendite teenuste pakkujad allutatud RahaPTS regulatsioonile. RAB-il olnud teave ja tuvastatud asjaolud (sh internetileheküljel avaldatud informatsioon) olid piisavad selleks, et järelevalveorganil tekiks põhjendatud kahtlus alternatiivsete maksevahendite teenuse pakkumisest majandustegevusena ja ettekirjutuse tegemiseks. Samuti ei nõustunud Riigikohus kassaatori väitega, et RahaPTS alternatiivseid maksevahendeid käsitlevad sätted ei vasta direktiivi 2005/60/EÜ sättele ja eesmärgile. Riigikohus leidis, et kõnealuse direktiivi artiklid 4 ja 5 on üheselt mõistetavad ning piisavalt selged lubades liikmesriikidel direktiivi sätteid laiendada täies ulatuses või osaliselt ka direktiivis nimetatata elukutsetele ja ettevõtjate kategooriatele, kes tegutsevad alal, mida võidakse eriti tõenäoliselt kasutada rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärkidel. Rahapesu tõkestamise vastu esineb kaalukas avalik huvi ja põhiseaduse §-s 29 sätestatud ettevõtlusvabaduse põhiõiguse riivet ei ole. Seadusandjal on võimalik seada ettevõtlusega tegelemisele piiranguid ning piirangute kehtestamiseks piisab mõistlikust põhjusest. Riigikohus leidis, et RahaPTS § 6 lg 4 vastab õigusselguse põhimõttele, ei ole keeleliselt ebatäpne ega raskesti mõistetav. Seadusandja tahteks oli allutada ebatraditsioonilised maksevahendid rahapesuvastasele regulatsioonile. Virtuaalvääring bitcoin omab selgelt väärtust ja võib olla rahapesu objektiks. Majandustegevusena bitcoin-idega kaupleja tegevuse allutamine rahapesuvastasele regulatsioonile ja riiklikule järelevalvele on seetõttu mõistlik. Riigikohtu hinnangul olid RAB ettekirjutuses esitatud küsimused õiguspärased ja haldusakt nõuetekohaselt põhjendatud. Riigikohtu halduskolleegiumi arvates esines Otto Albert de Voogdi suhtes järelevalvemenetluse alustamiseks nii ajend kui ka alus.

Riigikohus leidis kokkuvõttes, et Ringkonnakohtu lahend selles asjas on põhijäreldustes põhjendatud ja õige. Kassatsioonkaebuse väited ei anna alust kaebuse rahuldamiseks ning Tallinna Ringkonnakohtu 18. juuni 2015. a kohtuotsuse tühistamiseks.

Riigikohtu halduskolleegium kaasas haldusasjas nr 3-3-1-75-15 arvamuse andmiseks ühtlasi Rahandusministeeriumi, Siseministeeriumi, Eesti Panga ja Finantsinspektsiooni.

Samas aga markeeris kohus mitmeid kitsaskohti, mis ei oma vahetut tähendust kohtuasja lahendamisel, kuid mis vajavad RahaPTS seaduse kohaldamisel alternatiivsete maksevahendite teenuse osutamise valdkonnas selgemat lahendust. Riigikohus märkis, et seadusandjal tuleks kaaluda alternatiivsete maksevahendite teenuste osutamisele esitatavate tingimuste täpsustamist nii, et need vastaks konkreetsetele oludele ja oleks tagatud regulatsiooni piisav paindlikkus. Kehtivas RahaPTS-s sätestatud nõuete kohaldamise ulatus alternatiivsete maksevahendite teenuse pakkujatele võib põhjustada uusi õigusvaidlusi, mida saaks seaduse nõuete täpsustamisega vältida.

EBA hinnangud riskidele⁶¹

ID	Risk description	Rank
A) Risks to users	General risks, irrespective of purpose	A01 User suffers loss when an exchange is fraudulent High
		A02 User suffers loss when an ostensible exchange is not a genuine exchange High
		A03 User experiences drop in value of VCs due to (significant and unexpected) exchange rate fluctuation High
		A04 User holding VCs may unexpectedly become liable to tax requirements Med
		A05 User who is a member of a VC mining pool does not get fair share of mined VC units from a mining consortium Low
		A06 User suffers loss when buying VCs that do not have the VC features that the user expects Med
		A07 User's computing capacity is abused for the mining benefit of others Low
		A08 User suffers loss due to changes made to the VC protocol and other core components High
		A09 User is not in a position to identify and assess the risks arising from VCs Low
		A10 User is in violation of applicable laws and regulations Med
		A11 User loses VC units through e-wallet theft or hacking High
		A12 User loses VC units when exchange gets hacked High
		A13 User's identity may be stolen when providing identification credentials to access VCs High
		A14 Market participants suffer losses due to unexpected application of law that renders contracts illegal/unenforceable Med
		A15 Market participants suffer losses due to delays in the recovery of VC units or the freezing of positions High
		A16 Market participants suffer losses due to counterparties/intermediaries failing to meet contractual settlement obligations High
		A17 Market participants suffer losses of VC units held in custody by others Med
		A18 Market participants suffer losses through information inequality regarding other actors Med
	When used as a means of payment	A21 User suffers loss when counterparty fails to meet contractual payment or settlement obligations High
		A22 User experiences fraud or loss of FC when using VC cash machines Med
		A23 User has no guarantee that VCs are accepted by merchants as a means of payment on a permanent basis High
		A24 User suffers loss when VC payment they have made to purchase a good is incorrectly debited from their e-wallet High
		A25 User is not able to convert VCs into fiat currency, or not at a reasonable price High
		A26 User is unable to access VCs after losing passwords/keys to their e-wallet High
		A27 User is not able to access VCs on an exchange that is a 'going concern' (i.e. has the resources to operate) High
		A28 User is not able to access VCs on an exchange that has gone out of business (i.e. does no longer have resources to operate) High
	When used as an investment	A41 User suffers loss as a result of VC prices being manipulated High
		A42 User investing in regulated financial instruments (e.g. derivatives, SPS, CIS) using unregulated VCs suffers unexpected loss Med
		A43 User is misled by unreliable exchange rate data Med
		A44 User suffers loss when investing in fraudulent VC investment schemes Med
		A45 User is exposed to significant price volatility within very short time frames Med
		A46 User cannot execute the VC exchange at the expected price Med
		A47 User is exploited by a VC Ponzi scheme Med
B) Risks to non-user market participants	Specific to exchanges	B11 Exchange is operationally unable to fulfil payment obligations denominated in VCs or FCs Med
		B12 Exchange is not in control of its operation Med
		B13 E-wallet provider faces loss should their refund policies be abused to hedge currency transactions Med
	Specific to merchants	B21 After accepting VC for payment, merchant is not reimbursed Med
		B22 Unlike a FC, the merchant cannot be certain that they can spend the VCs received Med
		B23 The merchant cannot be certain of the FC purchasing power of the VCs they have received Med
		B24 Merchant faces compensation claims from customers if transactions have been wrongly debited Med
	Specific to some other market participants	B31 Wallet provider loses e-wallets provided for individuals High
		B32 Scheme governance authority fails to meet payment and other obligations High
		B33 Scheme governance authority is subject to unexpected civil/criminal liability that brings the VC scheme to a halt Med
		B34 E-wallet provider faces compensation claims from customers if functionality of wallet is compromised or fails to provide expected functionality Med

⁶¹ EBA opinion on 'virtual currencies' <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/657547/EBA-Op-2014-08+Opinion+on+Virtual+Currencies.pdf>

C) Risks to financial integrity	Money laundering and terrorist financing	C01	Criminals are able to launder proceeds of crime because they can deposit/transfer VCs anonymously	High
		C02	Criminals are able to launder proceeds of crime because they can deposit/transfer VCs globally, rapidly and irrevocably	High
		C03	Criminals/terrorists use the VC remittance systems and accounts for financing purposes	High
		C04	Criminals/terrorists disguise the origins of criminal proceeds, undermining the ability of enforcement to obtain evidence and recover criminal assets	High
		C05	Market participants are controlled by criminals, terrorists or related organisations	High
	Financial crime risks	C11	Criminal uses VC exchanges to trade illegal commodities and abuse regulated financial sector at point of entry	High
		C12	Restorative justice of victims of crime is hindered by criminal using VCs to avoid seizure of assets, confiscation and financial sanctions	High
		C13	Criminal can use VCs for anonymous extortion	High
		C14	Criminal organisations can use VCs to settle internal or inter-organisational payments	Med
		C15	VCs make it more feasible for individuals to engage in criminal activity	High
		C16	Hacking of VC software, wallets or exchanges allows a criminal to implicate others in the criminal activities they commit	Me
		C17	Criminals, terrorist financiers and even entire jurisdictions are able to avoid seizure of assets, confiscation, embargos and financial sanctions (incl. those imposed by IGOs)	Med
		C18	Criminals are able to create a VC scheme	High
		C19	Tax evaders are able to obtain income in VCs, outside monitored FC payment systems	Med
	D) Risks to payment systems in FCs	D01	Payment service providers (PSPs) that use FC and also provide VC services suffer losses due laws that render VC contracts illegal	Low
		D02	PSPs that use FC and also provide VC services fail due to liquidity exposures in their VC operations	Low
		D03	PSPs that offer VC payment services suffer loss of reputation when VC payments fail, because they gave the impression that VCs were regulated	Med
		D04	Businesses in the real economy suffer losses due to disruptions in financial markets that were caused by VC assets blocked, delayed, etc.	Low
E) Risks to regulatory authorities	Reputation risks	E01	Regulators decide to regulate VCs but the chosen regulatory approach fails	Med
		E02	Regulators do not regulate VCs but the viability of regulated financial institutions is compromised as a result of their interaction with VCs	Med
		E03	Regulation and supervision of conventional financial activities is circumvented by unregulated 'shadow' activities that incur the same risks	Med
	Legal	E11	Regulator is subject to litigation as a result of introducing regulation that renders pre-existing contracts illegal/unenforceable	Low
	Risks to competition objectives	E21	Should the regulator decide to regulate VCs more leniently than FCs, an unequal playing field in the market for payment services will emerge	Med
		E22	If an unequal playing field is retained, the intensity of competition in the market for FC payment services diminishes as providers exit FC markets	Med
		E23	Regulators prevent potential new entrants to payment services market if the regulatory approach to VCs is excessive	Med
	To authority issuing FC (out of scope of)	E31	Should VCs gain widespread acceptance, central bank as issuer of FC can no longer steer the economy, as the impact of its monetary measures become difficult to predict	Low